

Scientific Journal of

Sustainable Development of Geographical Environment

Vol. 8, No. 17, Summer 2026

Original Article

Tracking Agricultural Entrepreneurship Ecosystem and Intention Studies: Analysis A Bibliometric

Pegah Moridsadat¹ , Hassan Rahmian¹

1. Department of Human Geography, Faculty of Earth Sciences, Shahid Beheshti of University, Tehran, Iran

Abstract

Introduction: Nowadays, entrepreneurial ecosystems, as a vital foundation for fostering entrepreneurial intention and entrepreneurial behavior, have received significant attention from researchers, particularly in the agricultural sector. Identifying publication trends, identifying leading researchers and countries, and analyzing thematic focus areas are essential steps toward uncovering research gaps and strengthening theoretical foundations. Despite related studies, comprehensive scientometric and bibliometric analyses that integrate entrepreneurial ecosystems and entrepreneurial intentions within agriculture remain limited. This study aims to systematically analyze existing research, identify thematic areas, active authors, countries, and institutions, and visualize knowledge mapping in this field. The research seeks to pinpoint hotspots, trends, and future research directions, providing a basis for strengthening theoretical foundations and guiding future studies.

Materials and Methods: This study systematically analyzes bibliometric data focused on entrepreneurial ecosystems and entrepreneurial intention in agriculture. The research is applied in terms of its objectives and documentary regarding its data collection method. Data were retrieved from the Scopus database, encompassing all scientific publications (articles, book chapters, etc.) from 2000 through February 2025. Keywords used in the search process included "entrepreneurial ecosystem," "agricultural entrepreneurship," and "intention," utilizing the formula ((TITLE-ABS-KEY (entrepren* AND ecosystem) AND TITLE-ABS-KEY (agri* AND entrepren*)) OR TITLE-ABS-KEY (intention)). A total of 511 relevant scientific records were identified and stored, followed by bibliometric analyses conducted using the VOSviewer software. These analyses examined co-citation patterns, co-authorship among researchers and countries, and the co-occurrence of keywords. Bibliometric analysis, as a scientific method, enables the study of the temporal evolution of a research field and provides a systematic mapping of related topics. This approach is particularly effective in interdisciplinary fields such as entrepreneurial ecosystems and entrepreneurial intention in agriculture. The population of the study consists of all scientific documents indexed in the field, while analytical tools facilitated the identification of relationships among authors, institutions, and research topics.

Results and Discussion: The trend of published articles in entrepreneurial ecosystems and entrepreneurial intention within agriculture was minimal until 2010, with only 13 scientific documents published. From 2011 to 2018, there was a gradual increase in publication trends, while between 2018 and 2024, excluding 2022, a significant surge in publication rates and scholarly interest in this field was observed. Over 400 scientific documents have been published, with entrepreneurial ecosystems receiving more attention compared to entrepreneurial intentions, which emerged later in research timelines. India, the United States, and China rank as the top three leading countries in this field, while Iran holds the 24th position with 8 documents. Additionally, the highest number of publications, totaling 105 scientific documents (20.55%), was observed in 2024. During the analysis period, 1415 keywords and 10 clusters were identified in this field. Leading researchers in this domain include Jia from China, Ataei from Iran, and Desa from the United States, ranking first to third, respectively. Keywords such as entrepreneurship, ecosystem, and agriculture were identified as the most frequently used.

Conclusion: This study reveals that scholarly attention to the field of entrepreneurial ecosystems and entrepreneurial intention in agriculture has increased significantly in recent years, with leading countries such as India, the United States, and China playing a prominent role in knowledge production. The analyses also highlight the focus of studies on topics such as entrepreneurial ecosystems, sustainability, and sustainable agriculture, while identifying notable gaps, such as insufficient focus on rural entrepreneurial ecosystems. These findings provide a basis for more comprehensive and targeted research in this field, contributing to the theoretical and practical development of agricultural entrepreneurial ecosystems and entrepreneurial intentions.

Keywords: Entrepreneurial Ecosystem, Entrepreneurial Intention, Agriculture, Bibliometric Analysis, VOSviewer.

Citation: Moridsadat, P., & Rahmian, H. (2025). Tracking Agricultural Entrepreneurship Ecosystem and Intention Studies: A Bibliometric Analysis. *Sustainable Development of Geographical Environment*, Vol. 8, No. 17, (35-55). <https://doi.org/10.48308/sdge.2025.239372.1247>

Received: 08/04/2025

Revised: 13/05/2025

Accepted: 26/05/2025

* Corresponding Author's Email: p_moridsadat@sbu.ac.ir

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

رهگیری مطالعات اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی: تحلیلی کتابشناختی

پگاه مریدسادات^{۱*}، حسن رحمان^۱

۱. گروه جغرافیای انسانی دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی تهران، ایران.

چکیده

مقدمه: امروزه اکوسیستم‌های کارآفرینی، به عنوان زیربنایی حیاتی برای توسعه رفتارهای کارآفرینانه و پیش‌زمینه اصلی آن یعنی قصد کارآفرینی، به‌ویژه در حوزه کشاورزی، مورد توجه محققان قرار گرفته‌اند. شناخت روند انتشار مقالات، پژوهشگران و کشورهای پیشرو، گامی اساسی برای شناسایی شکاف‌های پژوهشی و تقویت مبانی نظری است. با وجود مطالعات مرتبط، پژوهش‌های علم‌سنجی و کتابشناختی جامع که به بررسی تلفیقی اکوسیستم و قصد کارآفرینی در حوزه کشاورزی بپردازند، محدود بوده‌اند. پژوهش حاضر با هدف تحلیل نظام‌مند پژوهش‌های انجام‌شده، شناسایی تمرکز مطالعاتی، نویسندگان و کشورهای فعال و ترسیم نقشه دانش در این حوزه انجام شده است. این تحقیق تلاش دارد با تحلیل تراکم موضوعات و تعیین نقاط داغ، جهت‌گیری‌های تحقیقاتی پیش‌رو را مشخص کرده و بستری برای تقویت مبانی نظری و هدایت پژوهش‌های آینده فراهم سازد.

مواد و روش‌ها: پژوهش حاضر به لحاظ هدف کاربردی و از نظر روش گردآوری داده‌ها اسنادی است. هدف از انجام آن بررسی و تحلیل کتابشناختی پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی است. تحلیل کتابشناختی به‌عنوان یک روش علمی، امکان مطالعه تکامل زمانی حوزه پژوهشی و نقشه‌برداری از موضوعات مرتبط را فراهم کرده و از سوگیری ذهنی دور است. این روش به‌ویژه در حوزه‌های بین‌رشته‌ای، مانند اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی، بسیار مؤثر واقع می‌شود. برای گردآوری داده‌ها در پایگاه داده‌های علمی بین‌المللی اسکوپوس اقدام شد. جامعه آماری پژوهش شامل تمامی اسناد علمی (مقاله، فصول کتاب‌ها، مقالات کنفرانسی، کتاب و...) نمایه‌شده در حوزه اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی، در بازه زمانی ۲۰۰۰ تا فوریه ۲۰۲۵ بود. کلیدواژه‌های مورد استفاده در فرایند جستجو و استخراج داده‌ها شامل «اکوسیستم کارآفرینی»، «کارآفرینی کشاورزی» و «قصد» بودند که بر اساس فرمول TITLE-ABS-KEY (entrepren* AND ecosystem) AND TITLE-ABS-KEY (agri* AND entrepren*) OR TITLE-ABS-KEY ((intention))، داده‌ها گردآوری شدند. در مجموع، تعداد ۵۱۱ سند علمی مرتبط استخراج و ذخیره شدند که در ادامه با بهره‌گیری از نرم‌افزار «VOSviewer» برای انجام تحلیل‌های کتابشناختی به کار گرفته شدند. در تجزیه و تحلیل داده‌ها وضعیت هم‌استنادی مقالات، هم‌نویسندگی پژوهشگران و کشورهای مختلف و هم‌رخدادی واژگان کلیدی مورد بررسی قرار گرفت. همچنین الگوهای ارتباطی میان نویسندگان، نهادها و موضوعات پژوهشی شناسایی شدند.

نتایج و بحث: روند انتشار مقالات در حوزه اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی تا سال ۲۰۱۰ خیلی کم و تنها ۱۳ سند علمی انتشار یافته بود. در بازه زمانی سال ۲۰۱۸ تا ۲۰۲۴، روند نشر اسناد علمی این حوزه افزایشی (۴۰۰ سند) بوده است. اکوسیستم کارآفرینی در مقایسه با قصد، بیشتر مورد توجه بوده و به لحاظ زمانی مطالعات قصد در سال‌های اخیر بیشتر مورد توجه بوده‌اند. در این زمینه تحقیقاتی هند، آمریکا و چین، ۳ کشور برتر بوده‌اند و ایران با ۸ سند رتبه ۲۴ را داشته است. بیشترین انتشار اسناد علمی (۱۰۵ سند) در سال ۲۰۲۴ است. در این مطالعات ۱۴۱۵ کلیدواژه در ۱۰ خوشه شناسایی شدند. جیا از چین، عطایی از ایران و دسا از ایالات متحده ۳ پژوهشگر برتر در حوزه اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی بودند. کلیدواژه‌های کارآفرینی، اکوسیستم، کشاورزی پرتکرارترین کلیدواژه‌ها در مطالعات نشر یافته بوده‌اند.

نتیجه‌گیری: توجه به حوزه اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی در سال‌های اخیر افزایش یافته و کشورهای پیش‌تاز همچون هند، آمریکا و چین نقش عمده‌ای در تولید دانش ایفا کرده‌اند. تمرکز پژوهش‌ها بر موضوعاتی مانند اکوسیستم کارآفرینانه، پایداری و کشاورزی پایدار است، درحالی‌که مطالعات قصد کارآفرینی چگالی کمتری داشته‌اند و در سال‌های اخیر بیشتر مورد توجه بوده‌اند. شکاف پژوهشی در خصوص مطالعاتی که به‌طور هم‌زمان اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی را مورد توجه قرار داده‌اند وجود دارد که لازم است محققان این زمینه موضوعی را در تحقیقات آتی مورد توجه قرار دهند.

واژه‌های کلیدی: اکوسیستم کارآفرینی، قصد کارآفرینی، کشاورزی، تحلیل کتابشناختی، VOSviewer.

مقدمه

در دهه‌های اخیر، تغییرات اقتصادی و اقلیمی قابل توجهی در سطح جهانی رخ داده که تأثیرات عمیقی بر بخش‌های مختلف اقتصادی از جمله بخش کشاورزی داشته است. اصلاحات ساختاری و سیاست‌های کشاورزی، جهانی شدن تجارت، توسعه بازارها، افزایش جمعیت، رشد جوامع و تغییرات در بازار کار کشاورزی، امنیت غذایی و مسائل محیط‌زیستی از جمله مهم‌ترین این تحولات به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه بوده است (Ghasemi & Kahnouji, 2021). بدین ترتیب، بخش کشاورزی با چالش‌های متعددی از جمله آزادسازی تجاری، کاهش کنترل دولت در فعالیت‌های اقتصادی، خصوصی‌سازی، رقابتی شدن بازار، تمرکززدایی و رقابت بین‌المللی، افزایش نرخ بیکاری و مهاجرت در جوامع روستایی و حفظ محیط‌زیست مواجه است (Savari Mombeni et al., 2018). با توجه به اینکه بخش کشاورزی یکی از مهم‌ترین بخش‌های اقتصادی است و از مهم‌ترین کارکردهای آن می‌توان به داشتن سهمی قابل توجه در تولید ناخالص داخلی، تأمین فرصت‌های شغلی، مواد خام صنعت و امنیت و سلامت غذایی اشاره کرد، لذا در پاسخ به این چالش‌ها، بر ایجاد و تقویت راهکارهای اشتغال‌زایی و خوداشتغالی تأکید شده و کارآفرینی در حوزه کشاورزی به عنوان یک راهکار نوآورانه و راهبردی اثربخش برای تحقق توسعه پایدار کشاورزی مورد تأکید قرار گرفته است (Moridsadat, 2014; Mardanshahi, 2017; Nezamzadeh, 2019; Savari & Ghanian, 2019). کارآفرینی در بخش کشاورزی نقشی حیاتی در افزایش بهره‌وری، ایجاد شغل‌های جدید، درآمد اقتصادی، بهبود پایداری و رقابت‌پذیری بخش کشاورزی دارد (Anusree and Swarupa, 2024). توسعه کارآفرینی قبل از هر چیزی در گرو وجود عامل کلیدی و رقم زننده این فرایند، یعنی فرد کارآفرین است؛ کارآفرین کشاورزی فردی است که با استفاده از آینده‌نگری خاص خود، در نظر گرفتن محدودیت‌های محیطی، یادگیری متناسب با دانش بومی و نوین و با بهره‌گیری از خلاقیت و نوآوری، با پذیرش مخاطرات موجود و تأمین و تجمیع منابع و امکانات و راه‌اندازی و مدیریت کسب‌وکار، با استفاده از نبوغ و مشاوره به بهره‌برداری اقتصادی از فرصت‌های کشف شده در زمینه کشاورزی می‌پردازد (Moridsadat, 2014; Raeisi et al., 2016).

پیش‌زمینه توسعه رفتار و اقدام کارآفرینانه توسط فرد کارآفرین، بروز قصد کارآفرینی است (Khodadadi et al., 2019). قصد یا نیت کارآفرینی بخش اولیه و با اهمیتی از فرایند شناختی ایجاد و توسعه یک رفتار در فرایند کارآفرینی و راه‌اندازی یک کسب‌وکار جدید برای خلق ارزش محسوب می‌شود و به عبارتی مهم‌ترین تعیین‌کننده بروز رفتار کارآفرینانه فرد است (Soltani & Mehrabi, 2020) که خود متأثر از عوامل متعددی است که شرایط محیطی شامل عوامل اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و عوامل فردی از جمله ویژگی‌های شخصیت، پیشینه و تمایل را شامل می‌شوند (Pourvaei et al., 2020). بر مبنای نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده آجزن (Ajzen, 1991) و مدل‌های مختلف قصد کارآفرینی از جمله مدل کروگر و کاسرود (Krueger and Carsrud, 1994)، مدل دیویدسون (Davidsson, 1995)، مدل بوید و زیکس (Boyd and Vozikis, 1994) و مدل نبیل و ژانگ (Nabil and zhang, 2020)، این عوامل با اثرگذاری بر نگرش فرد به کارآفرینی، درک از خودکارآمدی و هنجارهای ذهنی و اجتماعی، بر درک کارآفرین نسبت به مطلوبیت و امکان کارآفرینی و به تبع درک فرصت و تمایل به اقدامات کارآفرینانه تأثیر گذاشته و امکان بروز قصد کارآفرینی و نهایتاً اقدام به کارآفرینی را ارتقا می‌دهند (Krueger and Carsrud, 1994; Pourvaei et al., 2020; Krueger, 2017).

با توجه به اهمیت گسترده عوامل محیطی در تأمین بستر مساعد برای بروز رفتار کارآفرینانه، شناسایی و تبیین این مهم تحت عنوان مفهوم «اکوسیستم کارآفرینی» با توجه روزافزونی در مطالعات حوزه کارآفرینی روبرو بوده است. اکوسیستم کارآفرینی عبارت از عناصر اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، نهادی و سایر عوامل مهمی است که به‌طور تعاملی بر ایجاد، کشف و بهره‌برداری از فرصت‌های کارآفرینی تأثیر می‌گذارند (Mago and van der Merwe, 2023) و به توسعه و رشد کسب‌وکارهای نوآورانه کمک می‌کنند. از جمله مؤلفه‌های این اکوسیستم‌ها شامل فرهنگ حمایتی، تاریخچه‌های کارآفرینی، شبکه‌های اجتماعی، سرمایه‌گذاری، مشاوران و زیرساخت‌های فیزیکی است. همچنین، سیاست‌های دولتی و دانشگاه‌ها نقش مهمی در توسعه و حمایت از این اکوسیستم‌ها دارند. توسعه این اکوسیستم‌ها نیازمند همکاری بین

بخش‌های دولتی و خصوصی، آموزش کارگران ماهر و کارآفرینان، تأمین مالی و برنامه‌های حمایتی است. اکوسیستم‌های کارآفرینی به صورت یک چارچوب به هم پیوسته عمل کرده و به ایجاد محیطی که ریسک‌پذیری را تشویق و به رشد کسب‌وکارهای جدید کمک می‌کند، منجر می‌شوند (Spigel, 2017; Abomeh et al., 2024).

بر این مبنای یکی از ضروریات توسعه کارآفرینی در بخش کشاورزی، وجود اکوسیستمی کارآفرینانه است تا با ایجاد بستری مساعد و توانمندساز، زمینه بروز قصد و نیت کارآفرینی کشاورزی و در نهایت رفتار و اقدام به کارآفرینی را فراهم آورد. در این راستا، مطالعات مرتبط با اکوسیستم و قصد کارآفرینی به طور عام و به طور مشخص در بخش کشاورزی، مورد توجه محققان در کشورهای مختلف قرار گرفته است و تولیدات علمی متعددی در این موضوع را رقم زده است. تعدد تولیدات علمی در یک حوزه موضوعی، مانع ایجاد چارچوبی کلی از اطلاعات آن حوزه می‌شود و محققان و متخصصان ذی‌ربط را با چالش‌هایی مواجه می‌سازد. در این راستا، تجزیه و تحلیل کتابشناختی یک حوزه موضوعی خاص، به عنوان روشی برای مصورسازی و ایجاد نمایی کلی از تولیدات علمی آن موضوع، می‌تواند پاسخگوی رفع این مشکل باشد. روش تجزیه و تحلیل کتابشناختی، شیوه‌ای مناسب برای مرور آثار علمی و ارزیابی عملکرد نویسندگان، نشریات و کشورها در موضوعی مشخص است که چگونگی شبکه همکاری آن‌ها و همچنین جهت‌گیری‌ها و موضوعات بحث‌برانگیز حوزه مطالعاتی را نشان می‌دهد و امکان شناسایی شکاف‌های موجود در آن حوزه مطالعاتی را فراهم می‌کند (Kolabi & Sharai, 2024). با وجود این مرور پیشینه مطالعاتی صورت گرفته حاکی از آن است، اگرچه موضوعات مرتبط با اکوسیستم کارآفرینی، قصد کارآفرینی و یا کارآفرینی کشاورزی مورد پژوهش قرار گرفته است، ولی مطالعات علم‌سنجی و کتابشناختی^۱ که به مرور جامع وضعیت مطالعات انجام شده در حوزه موضوعی تلفیقی اکوسیستم و قصد کارآفرینی پرداخته باشد، دچار محدودیت بوده و تاکنون مورد توجه قرار نگرفته است. بر این مبنای نظر به آنکه این حوزه مطالعاتی، با اقبال گسترده و رو به افزایش محققان به‌ویژه در سال‌های اخیر روبروست، لذا هدف پژوهش حاضر بر پایه تحلیل و تلخیص نظام‌مند پژوهش‌های صورت گرفته در این حوزه موضوعی، شناسایی تمرکز مطالعاتی، نویسندگان و کشورها و نهادهای فعال در این زمینه و دیداری سازی این نتایج به لحاظ ترسیم نقشه دانش مربوطه و تحلیل تراکم و نشان دادن نقاط داغ و جهت‌گیری‌های تحقیقاتی پیش رو در مورد اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی استوار گردیده است.

مرور ادبیات موضوع

واژه کارآفرینی معادل Entrepreneurship در زبان انگلیسی، برگرفته از اصطلاح فرانسوی Entrepreneur، به معنای قبول مسئولیت، پیگیری فرصت‌ها، تأمین نیازها و خواسته‌ها از طریق نوآوری و راه‌اندازی یک کسب‌وکار تجاری است که نخستین بار توسط جان استوارت میل در سال ۱۸۴۸ وارد دایره لغات انگلیسی شد (Yarahmadzahi & Najafi, 2024). تاکنون بسته به دیدگاه، مکتب نظری، زمان، مکان و شرایط خاص خود، تعاریف متعددی برای کارآفرینی ارائه شده است که هرکدام جنبه‌های متفاوتی چون نوآوری، ایجاد کسب‌وکار، مخاطره‌پذیری، خلق ارزش و یا ترکیبی از این موارد را مورد توجه قرار داده‌اند. شومپیتر آیدر کارآفرینی، اولین بار در سال ۱۹۴۷ در تعریف کارآفرینی به تخریب خلاق مبتنی بر بهره‌گیری از نوآوری و تغییر در شیوه‌ها، رویه‌ها، بازارها و غیره اشاره نمود و از آن به موتور توسعه اقتصادی یاد کرد (Moridsadat, 2014; Haqroosta et al., 2022). چاکوزیرا و همکاران (۲۰۲۴) کارآفرینی را فرآیند تولید چیزی جدید با ارزش ذاتی، با اختصاص زمان و تلاش موردنیاز، با وجود ریسک و عدم قطعیت مالی، روانی و اجتماعی مرتبط و بهره‌مندی از منافع حاصله پولی و کسب رضایت شخصی، تعریف کرده‌اند (Chakuzira et al., 2024). در این چارچوب، کارآفرینی کشاورزی به معنای نوآوری و خلاقیت در بخش کشاورزی توسط کشاورزان و فعالان در این بخش است که به عنوان محرکی قوی برای نوآوری عمل می‌کند و نه تنها پویایی این بخش را تحت تأثیر قرار می‌دهد، بلکه به توسعه اقتصادی گسترده‌تر کمک می‌کند (Ismah, 2023).

کارآفرینی فرآیندی پیچیده است که از زمان بروز قصد کارآفرینی در فرد آغاز می‌شود و تا زمانی ادامه می‌یابد که وی موفق به راه‌اندازی یک کسب‌وکار شود (Gieure et al., 2020). این فرایند متأثر از عوامل متعددی است که در دودسته ساختار درونی و بیرونی مورد بررسی قرار می‌گیرند. در ساختار درونی بر عوامل اقتصادی، مدیریتی، دانش و تخصص، نوآوری و فرد کارآفرین و در ساختار بیرونی بر عوامل محیطی شامل سه بعد کلیدی مقررات (قانون و سیاست)، هنجارها (ارزش‌ها و فرهنگ) و شناخت (اطلاعات محیطی) تأکید می‌شود. کارآفرین قلب تپنده فرایند کارآفرینی است که با پذیرش ریسک، به مدیریت و ارتباط میان سایر ابعاد می‌پردازد و روح خلاقیت و جسارت را در این فرایند تجلی می‌بخشد (Roshan et al., 2024). قصد کارآفرینی نمایش دهنده قصد فرد برای شروع یک کسب‌وکار و یک فرآیند آگاهانه‌ی ذهنی است که مقدم بر عمل بوده و تمایل فرد را به سمت شروع یک کسب‌وکار جدید هدایت می‌کند. به‌طور کلی قصد، بخش اولیه و با اهمیتی از فرآیند شناختی ایجاد و توسعه‌ی یک رفتار از جمله راه‌اندازی یک کسب‌وکار جدید و کارآفرینانه محسوب می‌شود (Pourvaei et al., 2020). قصد کارآفرینی نشان‌دهنده سطح آرزو و تعهدی است که یک کارآفرین آینده‌دار نسبت به تلاش‌های کارآفرینانه دارد و شامل باورها و تمایلات فرد در مورد توانایی انجام اقدامات کارآفرینانه است. هرچه قصد کارآفرینی قوی‌تر باشد، احتمال بروز رفتار کارآفرینانه و اجرای آن بیشتر است (Liu and Singhdong, 2024).

پیشروی فرایند کارآفرینی از بروز قصد تا تحقق رفتار کارآفرینانه و اقدام به کارآفرینی متأثر از عوامل مختلفی است. در این راستا نظریات و مدل‌های متعددی برای معرفی عوامل مؤثر بر بروز قصد کارآفرینی به عنوان اولین گام در مسیر کارآفرینی ارائه شده است. نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده (TPB) یکی از رایج‌ترین چارچوب‌های نظری برای پیش‌بینی و درک رفتار انسانی است. این نظریه در سال ۱۹۹۱ توسط آجزن مطرح شده است (Mansouri et al., 2022). طبق تئوری رفتار برنامه‌ریزی‌شده قصد رفتاری بهترین راه برای پیش‌بینی و تبیین رفتاری افراد است، زیرا هرچه انگیزه افراد برای درگیر شدن در رفتار بیشتر باشد عملکرد اون نیز ارتقا می‌یابد (Nazari Pour, 2022). بر اساس نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده (TPB) آجزن، سه عامل اصلی شامل نگرش فردی نسبت به کارآفرینی (چگونگی ارزیابی مثبت یا منفی فرد در مورد ایجاد یک کسب‌وکار جدید)، هنجارهای ذهنی (فشار و تأیید اجتماعی برای ورود به کارآفرینی) و کنترل رفتاری درک شده (میزان آسانی یا سختی تصور شده توسط فرد برای راه‌اندازی یک کسب‌وکار جدید) بر قصد کارآفرینی افراد تأثیر می‌گذارند (Ajzen, 1991؛ Shiri et al., 2023). دیویدسون در سال (۱۹۹۵) یک مدل قصد کارآفرینی^۲ اقتصادی-روان‌شناختی برای معرفی عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری افراد برای تأسیس کسب‌وکار ارائه کرد. وی در این مدل به پیشینه فردی (جنسیت، تجربه، تحصیلات، سن)، نگرش‌های عمومی (رقابت‌پذیری، پول، قدرت، خودمختاری) و نگرش‌های زمینه‌ای (پرداخت‌ها، مشارکت اجتماعی، مهارت) و موقعیت به عنوان عوامل مؤثر بر خودباروری درک شده و در نتیجه قصد کارآفرینی اشاره دارد (Davidsson, 1995). در مدل بويا و وزیکیس (۱۹۹۴) پیشینه فردی، شخصیت و توانایی‌ها و زمینه‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی با تأثیرگذاری بر اطلاعات و باور افراد و تفکر ایشان نگرش و ادراکات و خودکارآمدی ایشان و در نهایت قصد کارآفرینی را رقم می‌زنند (Boya and Vozikis, 1994). همچنین در مدل مبانی خرد قصد کارآفرینی^۳ که توسط ریکاردو فیینی، روزا گریمادی، جیان لوکا مارزوکی و مائوریتزیو سوبررو در سال ۲۰۰۹، مبتنی بر نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده، توسعه یافته است، چگونگی تأثیر ویژگی‌های فردی (جمعیت‌شناسی، خصوصیات شخصی، روان‌شناختی و مهارت‌ها) و متغیرهای زمینه‌ای (حمایت‌ها - حمایت‌های دولتی، زمینه و دانشگاهی - و اثرات محیطی - ناهمگنی بازار و فرصت‌های صنعت) بر تشکیل قصد کارآفرینانه مورد توجه قرار گرفت است (Fini et al., 2009).

^۱The Theory of Planned Behavior (TPB)

^۲Davidsson's Entrepreneurial Intentions Model

^۳micro-foundation of entrepreneurial intention

همچنین نبیل و ژانگ (۲۰۲۰) ویژگی‌های شخصیتی، عوامل جمعیت شناختی، عوامل موقعیتی و نیز محیطی را مؤثر بر بروز قصد کارآفرینی شناخته‌اند (Nabil and zhang, 2020).

علاوه بر این محققان مختلفی به مطالعه عوامل زمینه‌ای مؤثر بر بروز رفتار کارآفرینانه پرداخته‌اند. مطابق نظریه رفتاری کارآفرینی جان کونکل (۱۹۹۷)، ساختار اجتماعی در شکل‌دهی رفتار کارآفرینان بسیار مهم است. نظریه‌ی کونکل بر رفتار افراد و ارتباط آن با محیط‌های گذشته و کنونی، ساختارهای اجتماعی، شرایط فیزیکی و الگوهای رفتاری که توسط عوامل تقویت‌کننده و مخالف در محیط کنترل می‌شوند، تمرکز دارد. مبتنی بر این دیدگاه توسعه و عرضه کارآفرینی به چهار ساختار اساسی تقاضا، فرصت، نیروی کار و محدودیت‌های اجتماعی-فرهنگی بستگی دارد (Sampen, 2021). در این راستا، مفهوم اکوسیستم کارآفرینی جایگاه ویژه‌ای در ادبیات حوزه کارآفرینی یافته است. مفهوم اکوسیستم کارآفرینی از پژوهش‌های زیست‌شناسی نشأت گرفته و به عنوان شاخه‌ای از تحقیقات اکوسیستم مطرح شده است. تانزلی، بوم‌شناس بریتانیایی، اولین بار مفهوم «اکوسیستم» را معرفی کرد و آن را به عنوان یک واحد تشکیل‌شده از تعامل بین موجودات زنده و محیط اطراف در یک فضای مشخص توصیف نمود. این مفهوم در دهه ۱۹۸۰ به عنوان مفهومی کلیدی و تعیین‌کننده در تحقیقات کسب‌وکار و علوم اجتماعی محبوبیت یافت (Cao, 2025; Mouazen and Herandez-Lare, 2023). علی‌رغم تعاریف متعددی که توسط محققان مختلف از اکوسیستم کارآفرینی ارائه شده است، اما تاکنون تعریفی که به طور کامل میان محققان یا فعالان حوزه کارآفرینی پذیرفته شده باشد، وجود ندارد (Stam and Van de Ven, 2021). در این میان، یکی از تعاریف مهم و مورد اقبال بیشتر، توسط دانیل آیزنبرگ ارائه شده است. وی اکوسیستم کارآفرینی را به‌عنوان شبکه‌ای از عوامل و عناصر معرفی می‌کند که با یکدیگر در ارتباط متقابل و دارای تعامل بوده و محیطی مساعد برای ایجاد و رشد کسب‌وکارهای نوپا فراهم می‌کنند. آیزنبرگ در سال ۲۰۱۱، مدل معروف اکوسیستم کارآفرینی خود را در قالب مدلی متشکل از شش بعد اصلی و دوازده مؤلفه شامل (۱) سیاست (رهبری، دولت)، (۲) مالی (سرمایه مالی)، (۳) فرهنگ (داستان‌های موفقیت، هنجارهای اجتماعی)، (۴) پشتیبانی (زیرساخت، حرفه‌های پشتیبانی)، (۵) سرمایه انسانی (نیروی کار، مؤسسات آموزشی) و (۶) بازار (مشتریان اولیه، شبکه‌ها)، ارائه نموده است. به عقیده او کارآفرینان زمانی موفق خواهند بود که به منابع انسانی، مالی و حرفه‌ای موردنیاز دسترسی داشته باشند و در محیطی با استراتژی‌های دولتی مفید و الهام‌بخش فعالیت کنند. این رویکرد چندبعدی و جامع، با تقویت نقش‌های مختلف در اکوسیستم کارآفرینی، به تسهیل توسعه اقتصادی پایدار کمک می‌کند (Al-Abri et al. 2018). (شکل ۱)

شکل ۱. مدل اکوسیستم کارآفرینی آیزنبرگ (Al-Abri et al. 2018)

در ارتباط با اکوسیستم کارآفرینی، محققان مختلفی مدل‌های دیگری ارائه کرده‌اند که هرکدام از آن‌ها نقش مهمی در تحلیل و تبیین مفهوم اکوسیستم کارآفرینی دارند. از این جمله می‌توان به مدل استام (۲۰۱۵) اشاره داشت. در این مدل عناصر اکوسیستم کارآفرینی شامل دانش، استعداد، امور مالی، خدمات پشتیبانی/واسطه، رهبری، شبکه‌ها، تقاضا، زیرساخت فیزیکی، فرهنگ و مؤسسات رسمی است که منجر به فعالیت کارآفرینی و در نتیجه خلق ارزش می‌شود (Uctu and Al-Silefanee, 2024). اشپیگل (۲۰۱۵) اکوسیستم‌های کارآفرینی را ترکیبی از عوامل اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی تعریف می‌کند که از رشد کسب‌وکارهای نوآورانه حمایت می‌کنند. او این ویژگی‌ها را در سه دسته فرهنگی (فرهنگ حمایتی و تاریخچه‌های کارآفرینی)، اجتماعی (استعداد کاری، سرمایه‌گذاری، شبکه‌ها، مشاوران و الگوها) و مادی (سیاست و حکمرانی، دانشگاه‌ها، خدمات پشتیبانی، زیرساخت‌های فیزیکی، بازارهای باز) تقسیم‌بندی می‌کند (Spigel and Stam, 2018). مدل اکوسیستم کارآفرینی کولتای (۲۰۱۶) شامل شش ستون و شش نوع بازیگر است. شش ستون شامل شناسایی، آموزش، اتصال و حفظ، تأمین مالی، توانمندسازی و تجلیل از کارآفرینان بوده و شش نوع بازیگر عبارت از سازمان‌های غیردولتی، بنیادها، آکادمی‌ها، سرمایه‌گذاران، دولت و شرکت‌ها می‌باشند (Jafarov and Szakos, 2022). همچنین بر اساس مدل ون دی ون، چهار مؤلفه اصلی مشتمل بر ترتیبات نهادی (قوانین و مقررات دولتی)، تخصیص منابع عمومی (منابع مالی و زیرساخت‌ها)، تقاضای بازار (فرصت‌های اقتصادی) و فعالیت‌های تجاری اختصاصی (نوآوری‌های شرکت‌های خصوصی) برای پایداری کارآفرینی مطرح هستند (Donaldson, 2021); بنابراین وجود اکوسیستم مساعد کارآفرینانه نقشی حیاتی در ایجاد قصد کارآفرینانه تا اقدام به کارآفرینی دارد؛ زیرا تعامل بین ویژگی‌های فردی و محیط اطراف آن‌ها به‌طور گسترده‌ای بر جنبه‌های مختلف توسعه کارآفرینی تأثیر می‌گذارد. مطالعات مختلف نشان داده‌اند که عوامل اکوسیستم کارآفرینی مانند سیاست‌ها و حمایت‌های دولتی، زیرساخت‌ها و سیاست‌های اقتصادی، دسترسی به منابع مالی، حمایت‌های دولتی، دسترسی به بازار و فرهنگ اجتماعی از جمله عواملی هستند که می‌توانند با تأثیر بر مراحل مختلف فرایند کارآفرینی توسعه کسب‌وکارهای جدید را تسهیل یا محدود کنند (Abdolazimi Harris, 2024; Chan et al. 2020; Elnadi and Mo'tamedinia et al., 2022; Ma'malvand, 2018; Gallegos et al., 2024; Gheith, 2021; Leendertse et al. 2022; Kurjono, 2022).

بر این مبنا، لازمه توسعه کارآفرینی در بخش‌های مختلف اقتصادی، از جمله بخش کشاورزی، وجود اکوسیستمی مساعد، محرک و پشتیبان است. مجموعه‌ای از عوامل و نهادها، از جمله کشاورزان، دولت، دانشگاه‌ها، سرمایه‌گذاران و نهادهای پشتیبان، با تعامل مؤثر، محیطی مساعد برای ایجاد و رشد کسب‌وکارهای جدید در بخش کشاورزی فراهم می‌کنند. ارتباطات میان این عوامل به توسعه و پویایی بخش کشاورزی و ارائه بینش‌هایی برای سیاست‌گذاری، شیوه‌ها و تحقیقات آینده کمک می‌کند (Ismah, 2023). در این راستا مرور پیشینه مطالعات علم‌سنجی صورت گرفته درباره اکوسیستم کارآفرینی و تأثیر آن بر قصد کارآفرینی کشاورزی، حاکی از آن است که تاکنون از منظر روش علم‌سنجی و مطالعات کتابشناختی به این موضوع پرداخته نشده است. برای درک بهتر شکاف پژوهش پیشینه مطالعات علم‌سنجی صورت گرفته در ادامه ارائه شده‌اند.

در چارچوب مطالعات داخلی، در پژوهشی با عنوان «مرور نظام‌مند و فراتحلیل کیفی پژوهش‌های اکوسیستم کارآفرینی» بر اساس ادبیات سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۷ در پایگاه داده گوگل اسکالر با استفاده از نرم‌افزار Perish or Publish به این نتیجه رسیدند که نتایج تحلیل کیفی مطالعات بیانگر این است که اکوسیستم کارآفرینی از نه بازیگر که در دو سطح و شش حوزه عمده فعالیت می‌کنند تشکیل شده است که حضور و دامنه فعالیت این بازیگران بسته به سطح توسعه مناطق متفاوت است (Ghadiri Masoum et al., 2020). در پژوهش دیگر با عنوان «ترسیم ساختار دانش و شکاف‌های پژوهشی عاملیت در کارآفرینی» با استفاده از روش تحلیل علم‌سنجی بر اساس ۳۶۲۷ سند علمی از پایگاه داده WOS^۱ و هم با کمک نرم‌افزار VOSviewer با تحلیل هم‌استنادی و هم‌رخدادی کلمات کلیدی یافته‌های به دست آمده نشان داد که

ابعاد عاملیت عمدتاً در هفت حوزه اصلی مورد بررسی قرار گرفته‌اند: قصد کارآفرینانه، خودکارآمدی کارآفرینانه، آموزش کارآفرینی، نظریه نهادی، کارآفرینی اجتماعی و زمینه‌های فرهنگی. بیشترین ابعادی که مورد توجه گرفته‌اند عبارتند از: قصد کارآفرینانه، خودکارآمدی کارآفرینانه و خودتنظیمی است؛ و همچنین ابعاد پیش‌اندیشی و خود‌اندیشی نیز کمتر مورد توجه قرار گرفته است (Behrooz Azar et al., 2024). در مطالعه‌ای با عنوان «ساختار مفهومی حوزه دانش کارآفرین در ایران» که بر اساس ادبیات سال ۱۳۷۳ تا ۱۴۰۲ در پایگاه‌های اطلاعاتی فارسی (نور، بانک اطلاعات نشریات کشور، پایگاه استنادی جهان اسلام و پایگاه SID) با استفاده از نرم‌افزارهای (راور ماتریس، یوسی. آی نت، نت دراو، ووس ویور) انجام دادند. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که در پژوهش‌های اخیر در این حوزه رشد چشم‌گیری بوده است و همچنین محققان زیادی در تولیدات علمی آن نقش بسزایی داشته‌اند. از بین سه هزار مفهوم که در زمینه کارآفرینی در ایران بیان شده است مفاهیم کارآفرینی سازمانی، آموزش کارآفرینی و نوآوری بیشترین فراوانی را در بین کلیه مفاهیم داشته‌اند (Ahmadi & Hosseinpour, 2024). همچنین در پژوهشی با عنوان «مرور نظام‌مند و تحلیل علم‌سنجی پژوهش‌های علمی در حوزه توسعه کارآفرینی سبز» بر اساس ادبیات سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۲ پایگاه داده اسکوپوس،^۲ ساینس دایرکت و امرالد^۳ با استفاده از نرم‌افزار VOSviewer انجام دادند. نتایج به دست آمده روند صعودی در زمینه کارآفرینی سبز را نشان داد. همچنین در اکثر پژوهش‌های انجام شده رویکرد کمی بوده است. واژه‌های پایداری، توسعه پایدار، کارآفرینی، کارآفرینی سبز پرکارترین واژه‌های کلیدی بودند و بیشترین مشارکت‌های تحقیقاتی کشورها در حوزه مسائل زیست‌محیطی بوده است (Amousi et al., 2024).

در مطالعات خارجی، در تحقیقی با عنوان «کارآفرینی کشاورزی - تحلیل کتاب‌سنجی و نقشه مفهومی» بر اساس ادبیات موجود از سال ۲۰۱۳ تا ۲۰۲۳ در پایگاه داده Scopus و با استفاده از نرم‌افزار VOSviewer انجام دادند و در تحلیل کلمات کلیدی نویسندگان، به این نتیجه دست یافتند که «کارآفرینی و کشاورزی» بیشترین فراوانی را در بین دیگر کلمات کلیدی داشتند که کارآفرینی بیشترین تکرار را در کل دارا بوده است. در اغلب موارد، کارآفرینی با برخی متغیرها مانند کشاورزی، توسعه روستایی، پایداری، کسب‌وکار کشاورزی، گردشگری کشاورزی و جهت‌گیری کارآفرینی پیوند داشته است (Anusri & Swaroopa, 2024). در پژوهش دیگر با عنوان «کارآفرینی و نوآوری برای رقابت‌پذیری کشاورزی: یک تحلیل کتاب‌سنجی» که بر اساس داده‌های پایگاه Scopus و با استفاده از نرم‌افزارهای Biblioshiny و VOSviewer انجام شده است، به بررسی روندهای پژوهشی در زمینه کارآفرینی و نوآوری پرداختند. نتایج نشان داد که تعداد انتشارات مرتبط با این موضوع به طور مداوم افزایش یافته و موضوعات اصلی شامل توسعه کشاورزی، پایداری کشاورزی، اقتصاد کشاورزی و فناوری کشاورزی بوده‌اند. همچنین، کلمات کلیدی مانند کسب‌وکار کشاورزی، منابع مالی، تولید، بنگاه‌های کشاورزی، استراتژی، چارچوب سازمانی، صنعت، رقابت‌پذیری اقتصادی، توسعه و کارآفرینی اجتماعی به عنوان کلمات کلیدی مهم شناسایی شدند (Wahyudi & Kiminami, 2021). در مطالعه‌ای دیگر با عنوان «تحلیل علم‌سنجی ادبیات مربوط به قصد کارآفرینی»، به بررسی روندهای پژوهشی در این زمینه پرداختند. در این تحقیق با استفاده از تکنیک‌های علم‌سنجی بر اساس ۱۹۲۰ مقاله بازایی شده از پایگاه داده Scopus، نتایج مهم و چالش‌های اصلی این حوزه بررسی شد. نتایج بیانگر افزایش مداوم تعداد انتشارات مرتبط با این موضوع بوده و همچنین چهار قطب موضوعی اصلی که بیشترین تلاش پژوهشگران را به خود اختصاص داده شامل مدل‌سازی قصد کارآفرینی، خود اثربخشی به عنوان پیش‌زمینه نیت کارآفرینی، نیت کارآفرینی اجتماعی و تأثیر آموزش بر نیت کارآفرینی هستند (Batista-Canino et al., 2023). در پژوهش دیگر با عنوان «استارت‌آپ‌های کشاورزی (AgTechs) یک مطالعه کتاب‌سنجی»، بر اساس داده‌های پایگاه WOS و Scopus و با استفاده از نرم‌افزارهای VOSviewer و Sci MAT دریافتند که تعداد انتشارات در این موضوع به طور چشمگیری

^۱Rawer Matrix, UCINET, NetDraw, VOSviewer.

^۲Scopus

^۳ScienceDirect

^۴Emerald

افزایش یافته است. با این حال عوامل انسانی، مدل‌های کسب‌وکار و جنبه‌های مدیریتی در این حوزه کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند (Mendes et al., 2022). بر این اساس در مطالعات علم‌سنجی و کتابشناختی صورت گرفته، مباحث مرتبط با کارآفرینی، کارآفرینی کشاورزی، قصد کارآفرینی و اکوسیستم کارآفرینی به صورت مجزا مورد توجه بوده‌اند ولی شکاف مطالعاتی در خصوص پژوهشی که به تحلیل کتابشناختی و ترسیم نقشه دانش، مبتنی بر بررسی ترکیبی از مفاهیم ذکر شده، در خصوص تأثیر اکوسیستم کارآفرینی در بروز قصد کارآفرینی کشاورزی بپردازد، وجود دارد که در این مطالعه مورد توجه قرار گرفته است.

مواد و روش‌ها

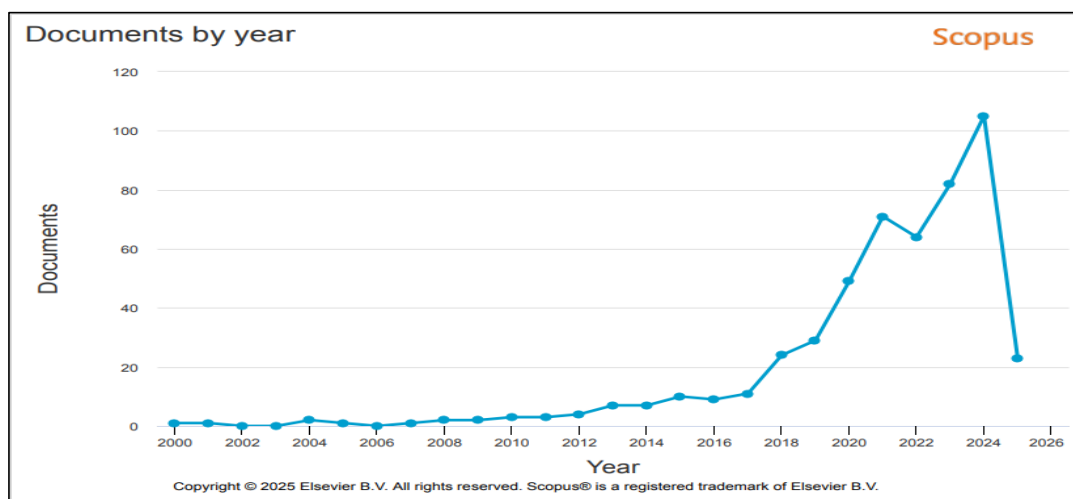
پژوهش حاضر به تجزیه و تحلیل کتابشناختی پژوهش‌های حوزه اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی می‌پردازد و به لحاظ روش توصیفی-تحلیلی و به لحاظ هدف کاربردی است و داده‌ها با استفاده از روش اسنادی گردآوری شدند. تجزیه و تحلیل کتابشناختی، روشی علمی برای درک تکامل زمانی یک حوزه پژوهشی بوده که به علت ایجاد ساختاری فاقد سوگیری ذهنی، مورد توجه محققان واقع شده است. این روشی بین‌رشته‌ای بوده که کمی‌سازی مطالعات علمی و نقشه‌برداری از موضوعات پژوهشی در یک زمینه تحقیقاتی را ممکن می‌کند (Kalabi & Sharaii, 2024).

جامعه آماری پژوهش حاضر شامل تمامی اسناد علمی (مقاله، کتاب و...) نمایه شده در پایگاه داده Scopus در حوزه اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی از سال ۲۰۰۰ تا فوریه ۲۰۲۵ است. برای گردآوری داده‌ها مبتنی بر بازیابی مقالات از پایگاه داده اسکوپوس، کلیدواژه‌های اکوسیستم کارآفرینی، قصد و کارآفرینی کشاورزی با فرمول ((TITLE-ABS-KEY (entrepren* AND ecosystem) AND TITLE-ABS-KEY (agri* AND entrepren*) OR TITLE-ABS-KEY (intention)) جستجو شدند که در نتیجه تعداد ۵۱۱ رکورد شناسایی و ذخیره و سپس جهت تجزیه و تحلیل در نرم‌افزار VOSviewer فراخوان شدند. با بهره‌گیری از این نرم‌افزار، تحلیل هم‌رخدادی کلید واژگان، هم‌نویسندگی، پژوهشگران، نهادها و کشورهای برتر در حوزه موضوعی اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی صورت پذیرفت.

نتایج و بحث

پراکنش اسناد علمی مرتبط با اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی

تعداد سالانه انتشار سندهای علمی به عنوان شاخص خوبی از گرایش تکاملی در زمینه تحقیقاتی است (Arab Mokhtari et al. 2023). در مجموع (۵۱۱) سند علمی با موضوع اکوسیستم کارآفرینی و قصد کارآفرینی کشاورزی در پایگاه اسکوپوس شناسایی و مورد مطالعه قرار گرفت. نتایج به دست آمده در مطالعه منابع در بازه زمانی از سال ۲۰۰۰ تا فوریه ۲۰۲۵ نشان می‌دهد در سال‌های مورد بررسی تعداد مقالات در حوزه اکوسیستم کارآفرینی و قصد کارآفرینی کشاورزی رو به افزایش بوده است. این امر حاکی از افزایش علاقه پژوهشگران به این حوزه مطالعاتی به خصوص در سال‌های اخیر بوده که بیشترین تولیدات منابع علمی در سال ۲۰۲۴ با ۱۰۵ سند علمی (۲۰/۵۵ درصد) رخ داده است. روند انتشار مقالات در حوزه اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی تا سال ۲۰۱۰ خیلی کم و تنها ۱۳ سند علمی انتشار یافته بود. در بازه زمانی ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۸، روند نشر اسناد علمی در این حوزه با افزایشی ملایم روبرو شد و در بازه زمانی سال ۲۰۱۸ تا ۲۰۲۴، به استثنای سال ۲۰۲۲، روند افزایشی جهشی در نشر اسناد علمی و علاقه پژوهشگران به این حوزه صورت پذیرفته به نحوی که تعداد اسناد علمی منتشر شده، به بیش از ۴۰۰ سند رسیده است. نظر به اینکه استخراج داده‌های مطالعه حاضر در ابتدای سال ۲۰۲۵ اتفاق افتاده، لذا در این بازه زمانی نمودار روند نزولی نشان داده است. البته شایان ذکر است در همین بازه زمانی کوتاه مدت ۲۳ سند علمی منتشر شده است که می‌تواند مبین تداوم توجه محققان به این حوزه موضوعی در سال جاری نیز باشد (شکل ۲).

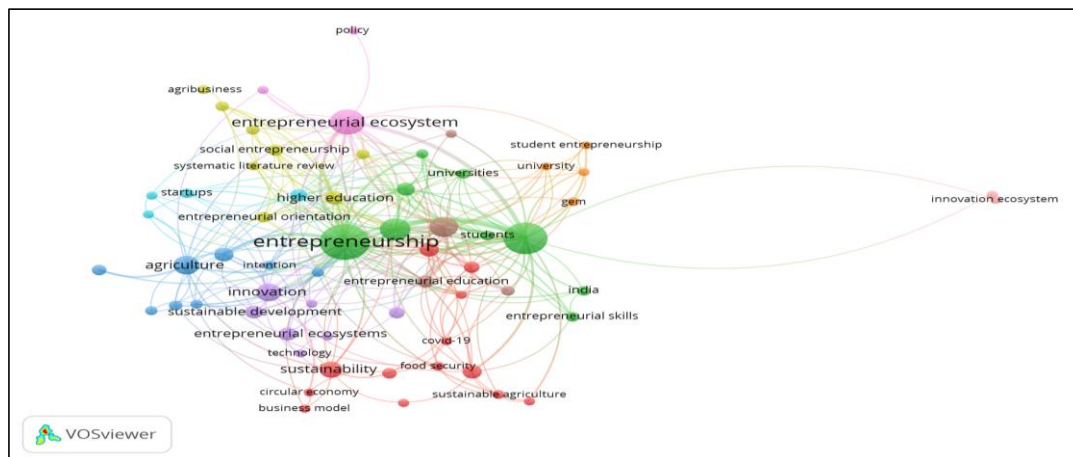

شکل ۲. روند تعداد نشر اسناد علمی مرتبط با اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی از سال ۲۰۰۰ تا فوریه ۲۰۲۵ (Scopus, 2025)

تحلیل شبکه هم‌رخدادی واژگان کلیدی پژوهش‌های مرتبط با اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی

تحلیل هم‌استنادی در مطالعات ادبیات به‌عنوان ابزاری اساسی برای شناسایی مرزهای علم و پایگاه‌های پژوهشی شناخته می‌شود و کارآمدی آن در پژوهش‌های گوناگون به اثبات رسیده است (عرب مختاری و همکاران، ۱۴۰۲). در نقشه‌های هم‌بستگی یا هم‌رخدادی کلیدواژه‌ها، هر گره نمایانگر یک کلیدواژه خاص است و اندازه آن نشان‌دهنده تعداد دفعاتی است که این کلیدواژه در مجموعه مدارک ظاهر شده است. گره‌ها از طریق خطوطی به یکدیگر متصل می‌شوند که این خطوط بیانگر هم‌بستگی کلیدواژه‌ها با یکدیگر هستند. ضخامت این خطوط که با تنوع روشنایی و تیرگی نمایش داده می‌شود، میزان هم‌بستگی بین کلیدواژه‌ها را نشان می‌دهد (کازمیه و عیدی، ۱۴۰۱).

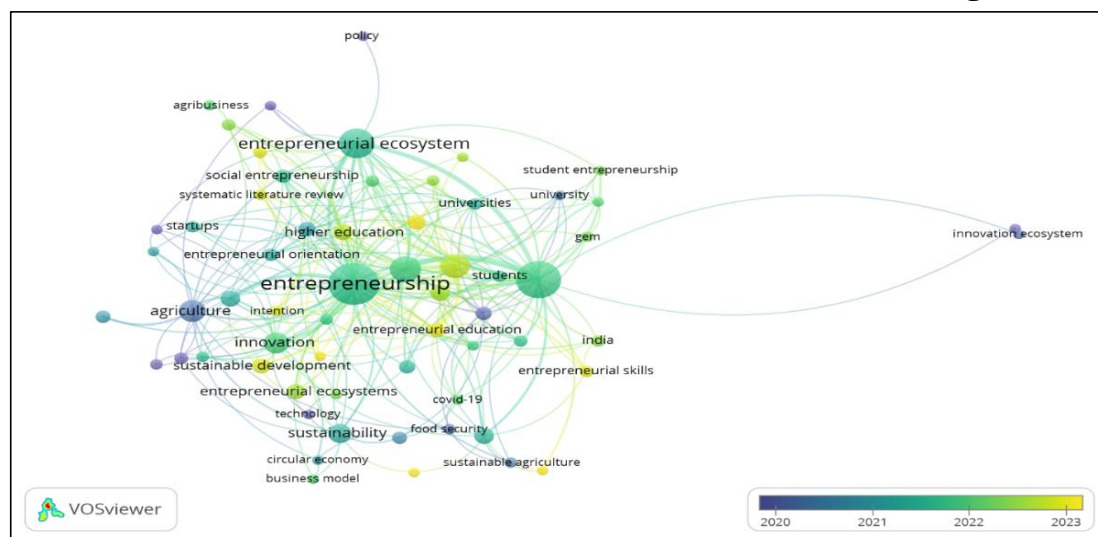
در گام نخست با بهره‌گیری از نمای شبکه‌ای نرم‌افزار VOSviewer، به ترسیم نقشه هم‌رخدادی واژگان کلیدی مرتبط با پژوهش‌های اکوسیستم کارآفرینی و قصد کارآفرینی کشاورزی پرداخته شد. در این راستا مبتنی بر جستجو در عنوان، چکیده و کلیدواژه‌های اسناد علمی موجود در پایگاه اسکوپوس، جمعاً ۵۱۴ واژه شناسایی شدند که بر اساس شمارش کامل واژگانی که بیش از ۴ بار تکرار شده بودند، در نهایت ۶۳ واژه برتر انتخاب و نقشه نهایی استخراج گردید. شکل شماره (۳) به‌وضوح نشان می‌دهد که گره کارآفرینی در مرکز شبکه قرار گرفته و به‌عنوان نماینده اصلی حوزه‌های مطالعاتی اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی ایفای نقش می‌کند. در نزدیکی این گره مرکزی، گره‌های بزرگ‌تری مانند قصد کارآفرینی، اکوسیستم کارآفرینی، پایداری و کشاورزی وجود دارند که با فاصله کمی از گره اصلی قرار گرفته‌اند و ارتباط قوی‌تری با آن دارند.

شکل ۳. نقشه هم‌رخدادی واژگان کلیدی پژوهش‌های مرتبط با اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

نقشه نمای پوششی واژگان کلیدی حوزه اکوسیستم کارآفرینی و قصد کارآفرینی کشاورزی در گذر زمان

شکل شماره (۴) نقشه‌ای از تحول واژگان کلیدی در حوزه اکوسیستم کارآفرینی و قصد کارآفرینی کشاورزی را در طی پنج سال اخیر نشان می‌دهد. این نقشه نمایانگر توزیع زمانی واژگان کلیدی از قدیمی‌ترین تا جدیدترین واژگان در این حوزه بر اساس سال‌های مختلف است. بر اساس یافته‌ها، واژگانی نظیر توسعه پایدار، مهارت‌های کارآفرینی، آموزش کارآفرینی، نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده، هدف کارآفرینی اجتماعی، ویژگی‌های شخصیتی، انتقال تکنولوژی، استخدام، به عنوان کلیدواژه‌های جدید در پژوهش‌های اکوسیستم کارآفرینی و قصد کارآفرینی کشاورزی معرفی شده‌اند. در مقابل، واژگانی چون کارآفرینی، اکوسیستم کارآفرینی، نیت، خدمات اکوسیستم، کشاورزی، استارت‌آپ، آموزش و پرورش، کارآفرینی دانشجویی، کشاورزان، نوآوری، کارآفرینی اجتماعی، کشاورزی پایدار به عنوان کلیدواژه‌های قدیمی‌تر در این حوزه شناخته می‌شوند.

شکل ۴. نقشه پوششی واژگان کلیدی در پژوهش‌های مربوط به اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی در گذر زمان (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

خوشه‌بندی واژگان کلیدی در پژوهش‌های منتشر شده مرتبط با اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی

جدول شماره (۱) نتایج تحلیل شبکه هم‌خدادی واژگان کلیدی را در قالب خوشه‌های استخراج شده در حوزه اکوسیستم کارآفرینی و قصد کارآفرینی کشاورزی را نمایش می‌دهد. این جدول به‌وضوح نشان می‌دهد که چگونه واژگان کلیدی مرتبط به هم در خوشه‌های مختلف دسته‌بندی شده‌اند و روابط و هم‌پوشانی‌های میان این واژگان را نمایان می‌سازد.

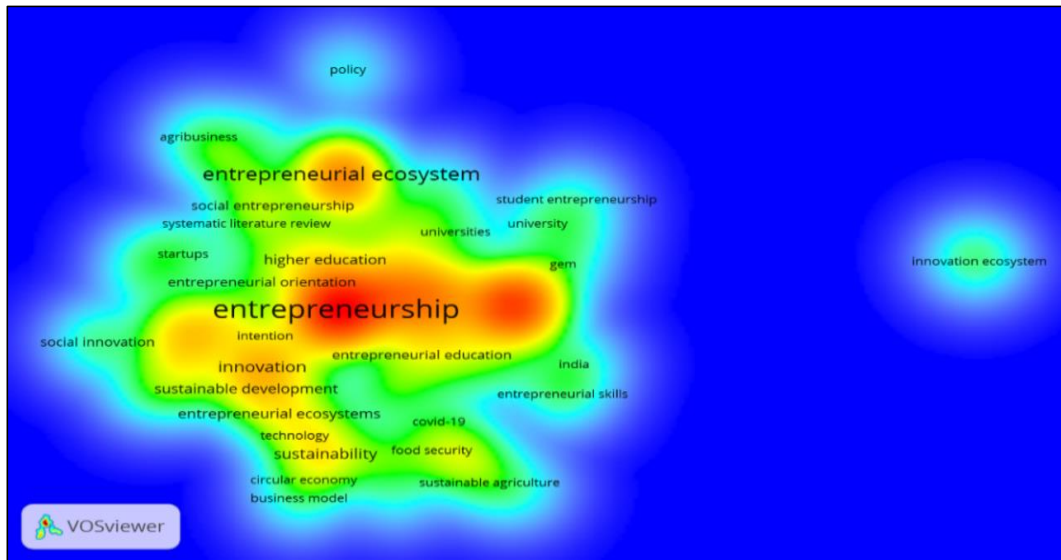
جدول ۱: خوشه‌بندی واژگان کلیدی مرتبط با حوزه اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

ردیف	واژگان	جمع فراوانی
۱	خوشه ۱: امنیت غذایی (food security) جنسیت (gender) ویژگی‌های شخصیتی (personality traits) خودکارآمدی (self-efficacy) پایداری (sustainability) کشاورزی پایدار (sustainable agriculture) انتقال فناوری (technology transfer)	۱۳
۲	خوشه ۲: قصد کارآفرینی (entrepreneurial intention) مهارت‌های کارآفرینی (entrepreneurial skills) کارآفرینی (entrepreneurship) آموزش کارآفرینی (entrepreneurship education) مؤسسات آموزش عالی (higher education institutions) هند (India) دانشجویان (students) نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده (theory of planned behavior) دانشگاه‌ها (universities)	۹

ردیف	واژگان	جمع فراوانی
خوشه ۳	کشاورزی (agriculture) اکوسیستم (ecosystem) خدمات اکوسیستم (ecosystem services) کارآفرینان (entrepreneurs) کشاورزان (farmers) قصد (intention) عربستان سعودی (Saudi Arabia) نوآوری اجتماعی (social innovation)	۸
خوشه ۴	کسب و کار (agribusiness) کارآفرینان (entrepreneurs) گرایش کارآفرینانه (entrepreneurial orientation) آموزش عالی (higher education) قصد کارآفرینی اجتماعی (social entrepreneurial intention) کارآفرینی اجتماعی (social entrepreneurship) مرور نظام‌مند ادبیات (systematic literature review) دانشجویان دانشگاه (university students)	۸
خوشه ۵	اشتغال (employment) اکوسیستم‌های کارآفرینی (entrepreneurial ecosystems) نوآوری (innovation) توسعه پایدار (sustainable development) فناوری (technology) نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده (theory of planned behavior) کارآفرینی زنان (women entrepreneurship)	۷
خوشه ۶	رفتار برنامه‌ریزی‌شده اقتصادی (economic planned behavior) آموزش (education) اینترنت اشیا (internet of things) استارت‌آپ‌ها (startups)	۴
خوشه ۷	گزارش جهانی کارآفرینی (gem) مدل‌سازی معادلات ساختاری (structural equation modeling) کارآفرینی دانشجویی (student entrepreneurship) دانشگاه (university)	۴
خوشه ۸	آموزش کارآفرینی (entrepreneurial education) قصد کارآفرینی (entrepreneurial intentions) خودکارآمدی (entrepreneurial self-efficacy) کارآفرینی جوانان (youth entrepreneurship)	۴
خوشه ۹	اکوسیستم کارآفرینی (ecosystem entrepreneurial)، سیاست (policy) کارآفرینی روستایی (rural entrepreneurship)	۳
خوشه ۱۰	اکوسیستم نوآوری (innovation ecosystem) نوآوری باز (open innovation)	۲

تحلیل نقشه چگالی واژگان کلیدی تولیدات علمی در حوزه اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی

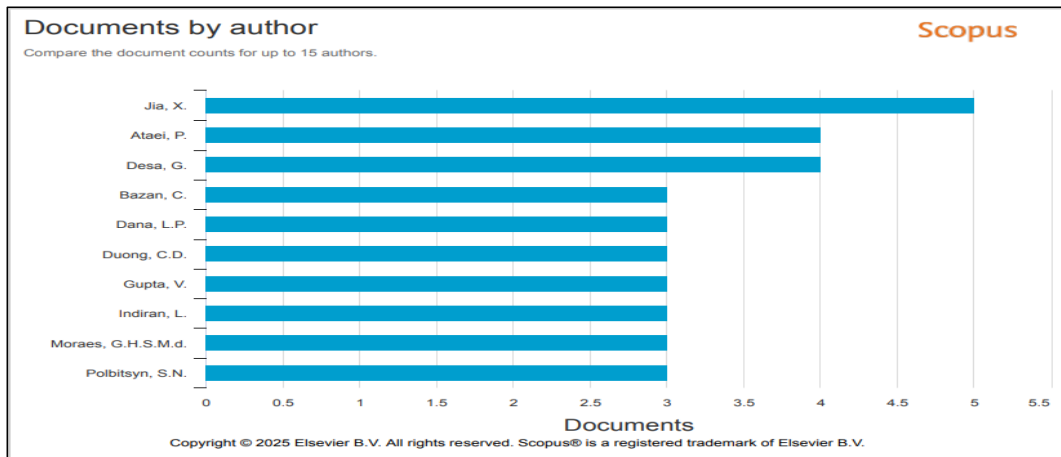
نرم‌افزار ووس ویور نقشه‌ای به نام «تصویربرداری چگالی داده‌ها» ارائه می‌دهد که نقشه‌ای از تمرکز موضوعی بر اساس مقدار و عمق پژوهش است و به پژوهشگر اجازه می‌دهد سطح چگالی یک موضوع را بررسی کند. تمرکز بیشتر رنگ به معنای چگالی بالاتر و نشان‌دهنده پژوهش بیشتر در آن زمینه است. زمانی که چگالی موضوع در یک مکان خاص مشاهده می‌شود، تعداد کلمات کلیدی نزدیک به یکدیگر و ارتباطات موضوعی آن‌ها را نشان می‌دهد. هرچه فاصله بین کلمات کلیدی کمتر باشد، تأثیر بیشتری بر اندازه و تمرکز کلمه کلیدی دارد (Hassanpoor et al. 2023). بر این اساس، شکل شماره ۵، نمایش دهنده نقشه چگالی پژوهش‌ها در حوزه اکوسیستم کارآفرینی و قصد کارآفرینی کشاورزی است. واژگان کلیدی که در مرکز و هسته نقشه قرار دارند به عنوان موضوعات پر مباحثه در این حوزه شناخته می‌شوند. در این راستا تمرکز مطالعات عمدتاً بر واژگانی شامل کارآفرینی، اکوسیستم کارآفرینی، قصد کارآفرینی، نوآوری، توسعه پایدار، آموزش کارآفرینی بوده است.

شکل ۵: نقشه چگالی واژگان کلیدی تولیدات علمی حوزه اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

پژوهشگران برتر در حوزه اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی

در حوزه موضوعی اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی نویسندگان و محققان متعددی از کشورهای مختلف مطالعاتی انجام داده‌اند. در شکل ۶، اسامی ۱۰ پژوهشگر برتر این حوزه به تصویر کشیده شده است. بر این مبنای ۵ مقاله (۰/۹۸ درصد) از مجموع ۵۱۱ اسناد علمی حاصل از جستجوی به عمل آمده، بیشترین نشر علمی در این حوزه را به خود اختصاص داده است؛ در همین راستا به ترتیب عطایی و دسا با ۴ مقاله، بازان، ۳ دانا، دوونگ، ۵ گوپتا، ایندیرال، ۶ موراس^۸ و پولبیسین^۹ هرکدام با ۳ مقاله در جایگاه‌های بعدی قرار گرفته‌اند.

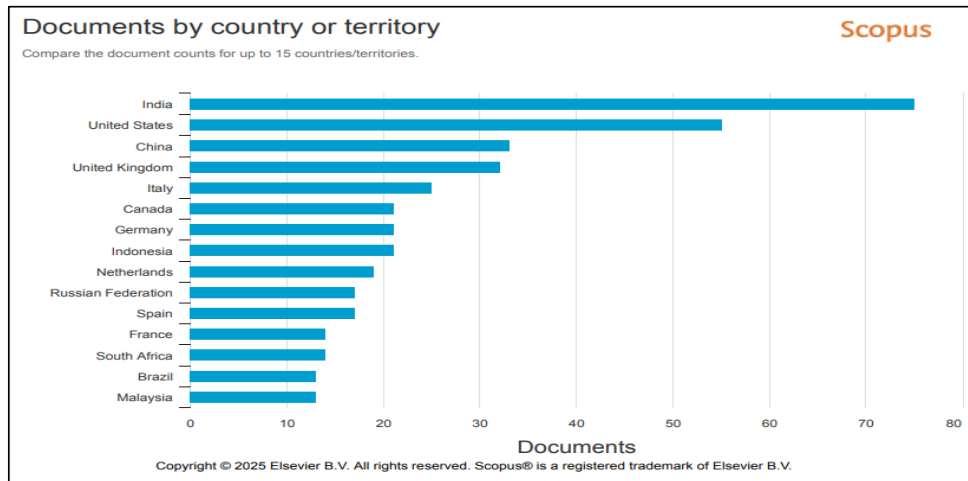

شکل ۶. پراکنش پژوهشگران برتر حوزه اکوسیستم کارآفرینی قصد کارآفرینی کشاورزی بر اساس تعداد اسناد منبع (Scopus, 2025)

- ∩ia
- ∩Desa, Geoffrey
- ∩Bazan, Carlos
- ∩Bazan, C
- ∩Dana, L.P
- ∩Duong, C.D
- ∩Gupta, V
- ∩Moraes, G.H
- ∩Polbitsyn, S.N

پیشروترین کشورها در پژوهش‌های اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی

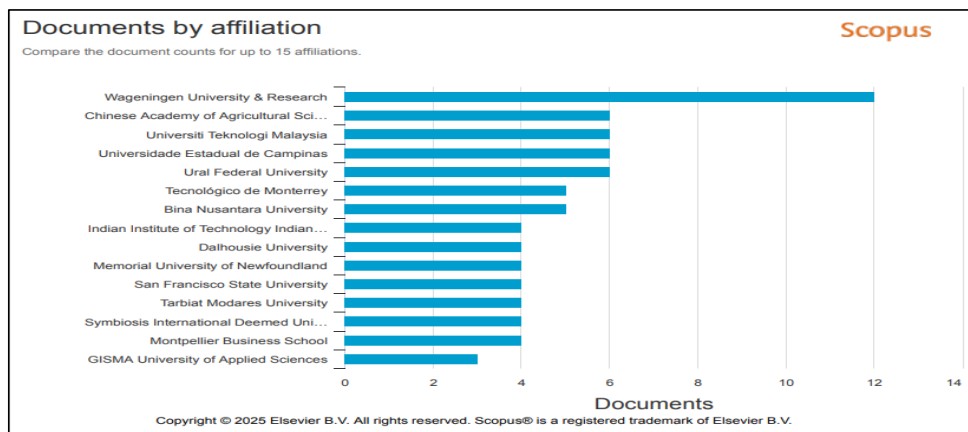
از میان کشورهای فعال در انتشار پژوهش‌های مرتبط با اکوسیستم کارآفرینی و قصد کارآفرینی کشاورزی، کشور هند با ۷۵ سند، آمریکا با ۵۵ سند و چین با ۳۴ سند علمی به ترتیب جایگاه اول تا سوم را به خود اختصاص داده‌اند و لذا توجه بیشتری به مطالعه در حوزه اکوسیستم کارآفرینی و قصد کارآفرینی کشاورزی را دارند. در این میان کشور ایران نیز پژوهش‌هایی شامل ۸ مقاله در این حوزه منتشر کرده است و در نتیجه در بین کشورهای فعال در حوزه مطالعاتی اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی، جایگاه ۲۴ ام به خود اختصاص داده است. پراکندگی ۱۵ کشور پیشگام بر اساس انتشار اسناد علمی در پایگاه اسکوپوس، در شکل ۷ قابل مشاهده است.

شکل ۷. پراکنش کشورهای فعال در انتشار اسناد علمی مرتبط با موضوع اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی (Scopus, 2025)

مراکز عمده پژوهشی پیشتاز در زمینه اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی

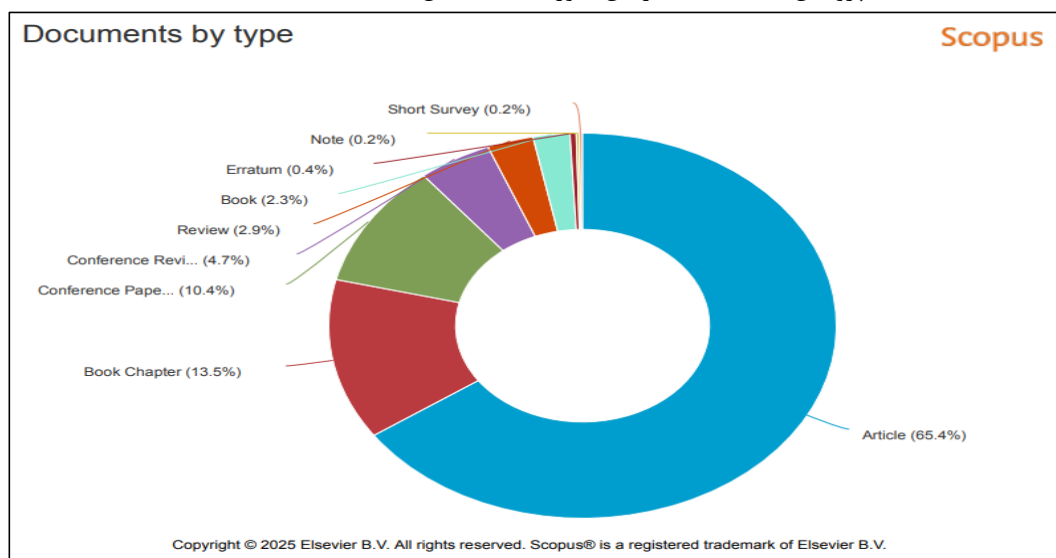
بررسی توزیع مراکز پژوهشی پیشتاز نشان می‌دهد که دانشگاه واخنینگن هلند با ۱۲ مقاله علمی در زمینه اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی که در پایگاه داده اسکوپوس منتشر کرده، رتبه نخست را در بین بقیه مراکز پژوهشی به خود اختصاص داده است. پس از آن دانشگاه‌های آکادمی علوم کشاورزی چین و دانشگاه فناوری کشاورزی مالزی در رده‌های بعدی قرار گرفته‌اند. شایان‌ذکر است دانشگاه تربیت مدرس در ایران با تعداد مقاله (۴) در جایگاه دوازدهم در بین دانشگاه‌های فعال در حوزه اکوسیستم کارآفرینی و قصد کارآفرینی کشاورزی قرار گرفته است. در شکل (۸)، ۱۵ مرکز اصلی پژوهشی پیشتاز در این حوزه معرفی شده‌اند.

شکل ۸. پراکنش مراکز عمده پژوهشی پیشتاز در حوزه اکوسیستم کارآفرینی و قصد کارآفرینی کشاورزی (Scopus, 2025)

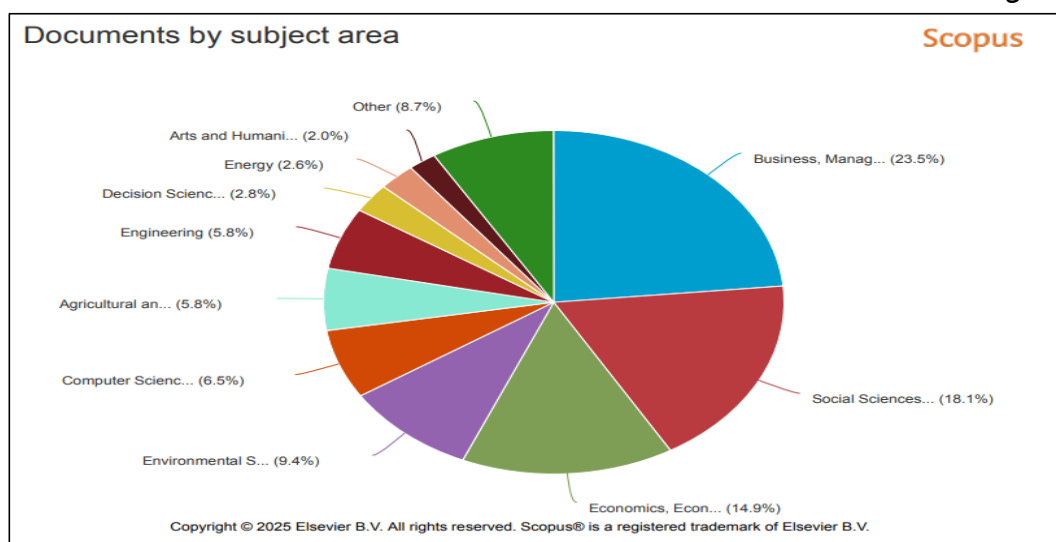
پراکنش انواع اسناد و زمینه‌های علمی مرتبط با اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی

بر اساس آمارهای جمع‌آوری شده از پایگاه داده علمی اسکوپوس، در حوزه اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی، مقالات علمی بیشترین تعداد انتشارات را به خود اختصاص داده‌اند. تعداد ۳۳۴ مقاله (۶۵,۴ درصد) از کل اسناد منتشر شده در این حوزه را تشکیل می‌دهند. پس از مقالات، فصول کتاب‌ها با ۶۹ عنوان (۱۳,۵ درصد) در رتبه دوم قرار دارند. این آمار نشان‌دهنده اهمیت بالای پژوهش‌های مقاله‌ای در این حوزه است. (شکل ۹).

شکل ۹. توزیع اسناد علمی مرتبط با حوزه اکوسیستم کارآفرینی و قصد کارآفرینی کشاورزی (Scopus, 2025)

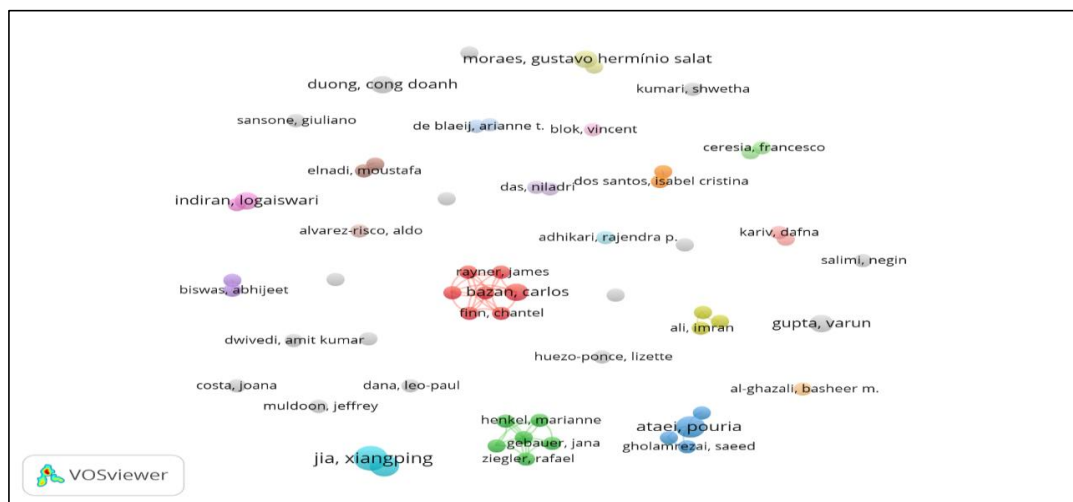
به دلیل ماهیت بین‌رشته‌ای اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی، پژوهشگران از حوزه‌های مختلف علمی به بررسی این موضوع پرداخته‌اند. بر اساس داده‌های پایگاه علمی اسکوپوس، محققان حوزه‌های بازرگانی، مدیریت و حسابداری با ۲۳۸ سند (۲۳,۵ درصد) بیشترین تعداد مطالعات را در این زمینه ارائه کرده‌اند. در رتبه دوم، پژوهشگران علوم اجتماعی با ۱۸۳ سند (۱۸,۱ درصد) قرار دارند و پس از آن، محققان حوزه‌های اقتصاد، اقتصادسنجی و امور مالی با ۱۵۱ سند (۱۴,۹ درصد) جایگاه سوم را به خود اختصاص داده‌اند. این سه حوزه در مجموع ۵۶,۵ درصد از کل مطالعات انجام شده را شامل می‌شوند که نشان‌دهنده اهمیت ویژه این حوزه‌ها در پژوهش‌های مرتبط با اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی است. (شکل ۱۰).

شکل ۱۰. تقسیم‌بندی مطالعات مرتبط با اکوسیستم کارآفرینی و قصد کارآفرینی کشاورزی بر اساس رشته‌های علمی (Scopus, 2025)

تحلیل پراکنش پژوهشگران و هم‌استنادی در حوزه اکوسیستم و قصد کار آفرینی کشاورزی

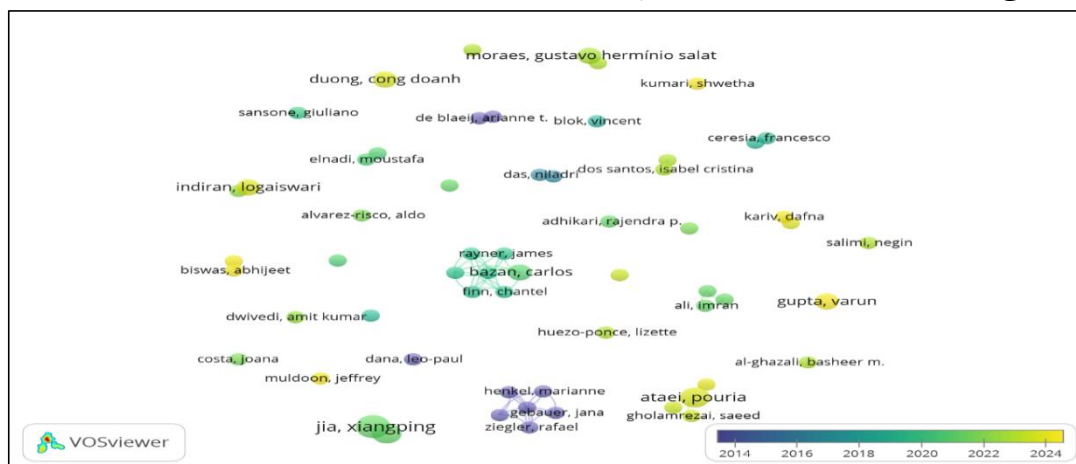
تحلیل مطالعات انجام‌شده موجود در پایگاه داده اسکوپوس، با بهره‌گیری از نرم‌افزار ووس ویور، نشان می‌دهد از مجموع ۱۴۱۵ نویسنده این اسناد علمی، ۶۰ نویسنده بیش از دو پژوهش در این حوزه انجام داده‌اند. در این میان، پژوهشگرانی همچون جیا از چین (۵ مطالعه)، پوریا عطایی از ایران (۴ مطالعه)، دسا از ایالات‌متحده آمریکا (۴ مطالعه) و بازان از کانادا (۳ مطالعه)، به ترتیب در جایگاه‌های اول تا چهارم قرار دارند و بیشترین سهم در انتشار مقالات علمی مرتبط با اکوسیستم کار آفرینی و قصد کار آفرینی در حوزه کشاورزی را به خود اختصاص داده‌اند که در شکل (۱۱) قابل مشاهده است.

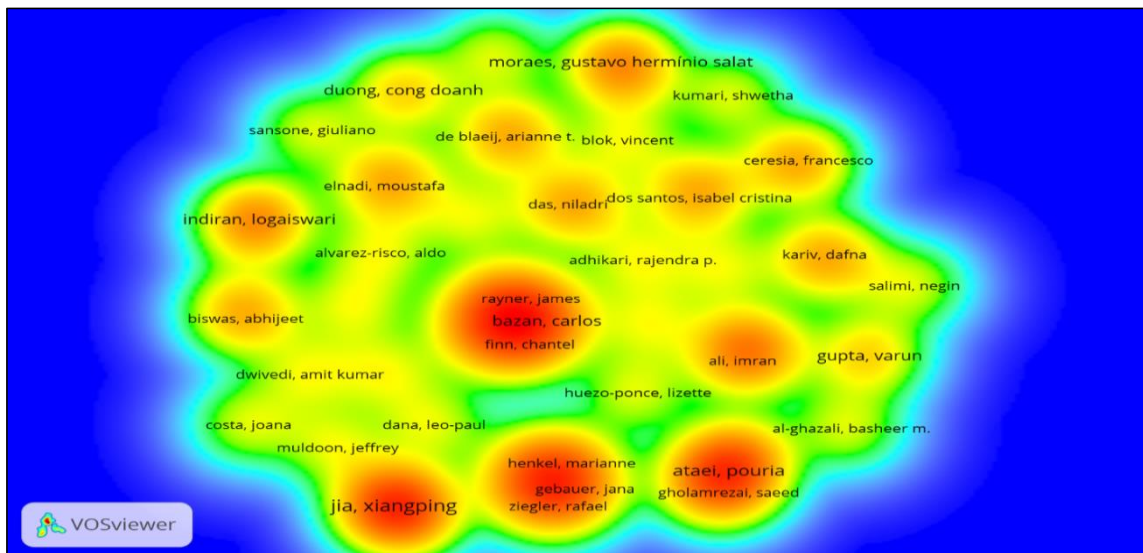
شکل ۱۱. نمای شبکه‌ای پژوهشگران حوزه اکوسیستم کار آفرینی و قصد کار آفرینی کشاورزی (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

علاوه بر این، با استفاده از شکل (۱۲) می‌توان نمای پوششی قدیمی‌ترین و جدیدترین مطالعات نویسندگان این حوزه را بر اساس سال بررسی کرد. همان‌طور که در نقشه مشاهده می‌شود، هرچه از رنگ‌های تیره‌تر به سمت روشن‌تر حرکت می‌کنیم، نام نویسندگان مطالعات از قدیمی‌ترین به جدیدترین مرتب شده است. نویسندگانی که تا پیش از سال ۲۰۱۴ در این حوزه فعالیت داشته‌اند با رنگ سرمه‌ای نشان داده شده‌اند، در حالی که پژوهشگران جدیدتر که تا پایان فوریه ۲۰۲۵ مطالعات خود را منتشر کرده‌اند، با رنگ زرد مشخص شده‌اند.

همچنین شکل (۱۳) نیز تراکم و چگالی نویسندگان در این حوزه را نمایش می‌دهد. در این نقشه، هرچه از رنگ‌های آبی و سبز به سمت نارنجی و قرمز حرکت کنیم، فراوانی آیت‌ها بیشتر شده و به اصطلاح به نقاط داغ نزدیک‌تر می‌شویم. نقاط داغ در اینجا به نویسندگانی اشاره دارد که بالاترین تعداد مطالعات، پیوندها و ارجاعات را در این حوزه به خود اختصاص داده‌اند.

شکل ۱۲. نمای تکاملی شبکه پژوهشگران حوزه اکوسیستم کار آفرینی و قصد کار آفرینی کشاورزی در گذر زمان (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

شکل ۱۳. نقشه چگالی شبکه پژوهشگران حوزه اکوسیستم کارآفرینی و قصد کارآفرینی کشاورزی (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

نتیجه‌گیری

در این مقاله به بررسی جامع اسناد منتشرشده در زمینه اکوسیستم کارآفرینی و قصد کارآفرینی کشاورزی در سطح جهانی، پرداخته شد. در این راستا بر اساس ادبیات علمی منتشرشده در پایگاه داده اسکوپوس از سال ۲۰۰۰ تا فوریه ۲۰۲۵، تجزیه و تحلیل علم‌سنجی به منظور پیشبرد تحقیقات در حوزه اکوسیستم کارآفرینی و قصد کارآفرینی کشاورزی انجام پذیرفت که بدین منظور با استفاده از نرم‌افزار VOSviewer، شبکه‌های هم‌استنادی واژگان کلیدی، نویسندگان برتر و کشورهای پیشتاز در این زمینه تحلیل و بررسی شده‌اند.

بر اساس نتایج حاصل از این مطالعه، تولید اسناد علمی در حوزه اکوسیستم کارآفرینی و قصد کارآفرینی کشاورزی در بازه زمانی ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۲ روندی نسبتاً یکنواخت را دنبال نموده و در مجموع رشد قابل توجهی نداشته است و این روند تقریباً تا سال ۲۰۱۷ تا حدودی افزایشی بوده و میزان توجه به مطالعه در حوزه اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی بهبود نسبی یافته است. پس از آن از سال ۲۰۱۸ تا ۲۰۲۴، مطالعات در این حوزه شاهد رشد سریع و قابل توجهی بوده و بیش از ۴۰۰ سند علمی توسط پژوهشگران منتشر شده است. این روند افزایشی نشان‌دهنده جلب توجه محققان و نهادهای تحقیقاتی به مباحث اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی با گذشت زمان و به‌ویژه طی کمتر از یک دهه اخیر بوده است. در همین راستا با توجه به اینکه طی دوماهه اول سال ۲۰۲۵ تعداد پژوهش‌های به عمل آمده تقریباً با کل مطالعات سال ۲۰۱۸ که زمان اوج‌گیری این مطالعات بوده همسان است و انتظار آن می‌رود که این روند فزاینده در سال جاری نیز تداوم داشته باشد و تحقیقات در حوزه کارآفرینی، اکوسیستم، قصد و کارآفرینی کشاورزی همچنان با افزایش روبرو باشد. با توجه به اینکه تحلیل حاضر مبتنی بر داده‌ها و اطلاعات پایگاه داده بین‌المللی اسکوپوس انجام شده بنابراین اهمیت این حوزه مطالعاتی در ادبیات علمی بین‌المللی را خاطر نشان می‌سازد.

در همین راستا نتایج این پژوهش حاکی از آن است که در سطح بین‌المللی، کشورهای هند، آمریکا و چین به ترتیب در جایگاه‌های اول تا سوم فعال‌ترین کشورها در این زمینه مطالعاتی قرار دارند. همچنین در سطح جهانی، نویسندگانی نظیر جیا از چین با ۵ سند، عطایی از ایران با ۴ سند و دسا از آمریکا با ۴ سند، رتبه‌های اول تا سوم را کسب کرده‌اند. علاوه بر این از میان مراکز علمی، دانشگاه واخینیگن هلند با ۱۲ سند (۲۰/۵۵ درصد) در جایگاه نخست قرار دارد و دانشگاه‌های آکادمی علوم کشاورزی چین و دانشگاه فناوری کشاورزی مالزی در رتبه‌های دوم و سوم هستند. همچنین، دانشگاه تربیت مدرس ایران با (۴) سند در جایگاه دوازدهم قرار گرفته است. بر اساس داده‌های پایگاه علمی اسکوپوس، در حوزه موضوعی اکوسیستم و قصد کارآفرینی کشاورزی محققان حوزه‌های بازرگانی، مدیریت و حسابداری با ۲۳۸ سند (۲۳/۵ درصد)

بیشترین تعداد مطالعات را ارائه کرده‌اند. سپس پژوهشگران علوم اجتماعی با ۱۸۳ سند (۱۸/۱ درصد) در رتبه دوم و محققان حوزه‌های اقتصاد، اقتصادسنجی و امور مالی با ۱۵۱ سند (۱۴/۹ درصد) در جایگاه سوم قرار دارند. نتایج هم‌رخدادی واژگانی نظیر کارآفرینی، اکوسیستم کارآفرینی، قصد کارآفرینی، آموزش کارآفرینی، نوآوری و توسعه پایدار هم‌رخدادی واژگانی نظیر کارآفرینی، اکوسیستم کارآفرینی، قصد کارآفرینی، آموزش کارآفرینی، نوآوری و توسعه پایدار بیشترین تکرار را داشته‌اند به طوری که در بازه زمانی پنج‌ساله اخیر مباحث توسعه پایدار، قصد، مهارت‌های کارآفرینانه و کشاورزی پایدار از متأخرترین کلیدواژه‌های مطرح مورد مطالعه طی دو سال اخیر بوده‌اند که البته فراوانی کمتری در مقایسه با کلیدواژه‌های پرکاربرد در مطالعات بازه زمانی ۲۰۲۱ و ۲۰۲۲ شامل کارآفرینی، اکوسیستم کارآفرینی و نوآوری دارند. در این راستا، نتایج خوشه‌بندی کلیدواژه‌های مورد استفاده در اسناد مورد بررسی حاکی از آن است که در این مطالعات بیشترین فراوانی در واژگانی چون اکوسیستم کارآفرینانه، پایداری، جنسیت، کشاورزی پایدار، امنیت غذایی، ویژگی‌های شخصیتی، خودکارآمدی و انتقال فناوری بوده است. پس از آن نیز کلیدواژه‌های قصد، مهارت و آموزش کارآفرینی، نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده و دانشگاه در پژوهش‌ها مورد تمرکز بوده است. مرور خوشه‌های ۴، ۶ و ۸ مبین تمرکز بر مبحث آموزش کارآفرینانه در قصد کارآفرینی است که می‌تواند به عنوان یک موضوع پژوهشی به‌ویژه در ایران با هدف ارتقا جایگاه آموزش از جمله آموزش عالی در ارتقا قصد کارآفرینانه دانشجویان مورد توجه بیشتر واقع گردد و جایگاه ایران را در این زمینه مطالعاتی ارتقا دهد. در همین راستا مسئله شناسایی و توسعه اکوسیستم کارآفرینی کشاورزی پایدار و ایجاد قصد کارآفرینانه در کارآفرینان کشاورزی با توجه به ضعف مطالعات این حوزه در کشور پیشنهاد می‌شود. از سویی خوشه‌های حاصله بیانگر توجه کمتر به اکوسیستم کارآفرینی روستایی و اکوسیستم نوآوری به‌طور کلی و در ارتباط با بروز قصد کارآفرینی بوده و لذا شکاف پژوهشی برای بهبود کارآفرینی روستایی می‌تواند مورد توجه پژوهشگران واقع شود.

به‌طور کلی، نتایج این پژوهش بیانگر رشد چشمگیر مطالعات مرتبط با اکوسیستم و قصد کارآفرینی در بخش کشاورزی در سال‌های اخیر در این زمینه است و نقشی مهم در توسعه دانش و شناسایی شکاف‌های پژوهشی در این حوزه موضوعی دارد. با وجود این اغلب مطالعات صورت گرفته به‌صورت مجزا به موضوعات اکوسیستم کارآفرینی و قصد کارآفرینی به‌صورت عام یا در بخش کشاورزی پرداخته‌اند و به‌ویژه در پژوهش‌های علم‌سنجی این نگاه ترکیبی در پیشینه مطالعاتی مغفول مانده بود که در پژوهش حاضر مورد بررسی واقع شد.

سیاسگزاری: مقاله حاضر برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد می‌باشد. بدین‌وسیله از همکاری مشارکت‌کنندگان در این مقاله که سهم مؤثری در جمع‌آوری داده‌ها داشته‌اند، تشکر و قدردانی می‌شود.

حامی مالی: بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

سهم نویسندگان در پژوهش: همه نویسندگان، در نگارش و تنظیم مقاله حاضر نقش و سهم برابر دارند.

تضاد منافع: نویسندگان اعلام می‌دارند هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

References

- Abdolazimi Haris, M., Rahimi Kolor, H., & Hosseinzadeh Janaghard, F., 2024. The impact of entrepreneurial leadership dimensions on women's entrepreneurial intention with emphasis on entrepreneurship education in Ardabil Province. *Entrepreneurship Strategies in Agriculture*, 11(1), 150–163. <https://jea.sanru.ac.ir/article-1-383-en.html> (In Persian)
- Abomeh, O. S., Gabriel, O. O., & Akhukemokhan, J., 2024. Entrepreneurial ecosystem and entrepreneurial growth: a scientometric analysis. *GVU Journal of Management and Social Sciences*, 9(2), 126–139. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14719571>
- Ahmadi, H., & Hosseinpour, M., 2024. Mapping the conceptual structure of entrepreneurship knowledge in Iran: a co-word analysis. *Pajouheshnameh-ye Elm Sanji Daneshgah Shahed*, 11(1), 213–234. https://rsci.shahed.ac.ir/article_4516_en.html (In Persian)

- Ajzen, I., 1991. The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 179–211. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/074959789190020T>
- Al-Abri, M. Y., Rahim, A. A., & Hussain, N. H., 2018. Entrepreneurial ecosystem: an exploration of the entrepreneurship model for SMEs in Sultanate of Oman. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 9(6), 193–206. <https://doi.org/10.2478/mjss-2018-0175>
- Amousi, F., Fazeli, S., Arasti, Z., & Elahi, S. M., 2024. A systematic review and scientometric analysis of research in green entrepreneurship development. *Pajouheshnameh-ye Elm Sanji Daneshgah Shahed*, 10(1), 259–282. https://rsci.shahed.ac.ir/article_4080.html (In Persian)
- Anusree, P., & Swarupa, R., 2024. Agricultural entrepreneurship: a bibliometric analysis and concept mapping. *Journal of Business Management and Information Systems*, 11(SPI: Emerging Trends in Management), 46–51. <https://doi.org/10.48001/jbmis.2024.si1004>
- Arab Mokhtari, T., Moridsadat, P., Tavakoli, M., & Rezaei, N., 2023. Knowledge mapping of livelihood resilience in rural tourism destinations using VOSviewer. *Rural Studies*, 56, 613–633. https://journals.ut.ac.ir/article_95042.html (In Persian)
- Batista-Canino, R. M., Santana-Hernández, L., & Medina-Brito, P., 2023. A scientometric analysis on entrepreneurial intention literature: delving deeper into local citation. *Heliyon*, 9(2). <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405844023002530>
- Behrouz Azar, Z., Mohammadi Elyasi, G., Keyhani, M., Arasti, Z., & Ahmadpour Daryani, M., 2024. Mapping the knowledge structure and research gaps in agency within entrepreneurship. *Entrepreneurship and Innovation Studies*, 3(3), 18–41. https://journal.iransaei.ir/article_209344.html (In Persian)
- Boyd, N. G., & Vozikis, G. S., 1994. The influence of self-efficacy on the development of entrepreneurial intentions and actions. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 18(4), 63–77. <https://doi.org/10.1177/104225879401800404>
- Cao, Y., 2025. Research on the theoretical framework and practical path of enterprise entrepreneurship in the context of entrepreneurial ecosystem. *Advances in Economics Management and Political Sciences*, 149(1), 151–156. <https://doi.org/10.54254/2754-1169/2024.19246>
- Chakuzira, W., Okoche, J. M. M., & Mkansi, M., 2024. Refining the definition and typologies of entrepreneurship in Africa: a systematic review. *Administrative Sciences*, 14(8), 184. <https://doi.org/10.3390/admsci14080184>
- Chan, D. K., Stenling, A., Yusainy, C., Hikmiah, Z., Ivarsson, A., Hagger, M. S., & Beauchamp, M. R., 2020. Consistency tendency and the theory of planned behavior: a randomized controlled crossover trial in a physical activity context. *Psychology & Health*, 35(6), 665–684. <https://doi.org/10.1080/08870446.2019.1677904>
- Davidsson, P., 1995. Determinants of entrepreneurial intentions. Paper presented at the RENT IX Workshop, Piacenza, Italy, 23–24 November.
- Donaldson, C., 2021. Culture in the entrepreneurial ecosystem: a conceptual framing. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 17(1), 289–319. <https://doi.org/10.1007/s11365-020-00692-9>
- Elnadi, M., & Gheith, M. H., 2021. Entrepreneurial ecosystem, entrepreneurial self-efficacy, and entrepreneurial intention in higher education: evidence from Saudi Arabia. *The International Journal of Management Education*, 19(1), 100458. <https://doi.org/10.1016/j.ijme.2021.100458>
- Fini, R., Grimaldi, R., Marzocchi, G. L., & Sobrero, M., 2009. The foundation of entrepreneurial intention. https://www.researchgate.net/publication/228809909_The_Foundation_of_Entrepreneurial_Intention
- Gallegos, A., Valencia-Arias, A., Aliaga Bravo, V. D. C., Teodori de la Puente, R., Valencia, J., Uribe-Bedoya, H., & Rodriguez-Correa, P., 2024. Factors that determine the entrepreneurial intention of university students: a gender perspective in the context of an emerging economy. *Cogent Social Sciences*, 10(1), 2301812. <https://doi.org/10.1080/23311886.2024.2301812>
- Ghadiri Masoum, M., Motiei Langroudi, S. H., & Zali, M. R., 2020. A systematic review and qualitative meta-analysis of research on the entrepreneurial ecosystem. *Human Geography Research*, 52(3), 1083–1102. <https://doi.org/10.22059/jhgr.2019.260342.1007726> (In Persian)
- Ghasemi, M., & Kahnouji, F., 2021. The level of agricultural entrepreneurship development among micro-entrepreneurs and the role of individual factors in rural areas of Mashhad County. *Rural and Sustainable Spatial Development*, 2(4), 79–100. <https://doi.org/10.22077/vssd.2022.4785.1043> (In Persian)
- Gieure, C., del Mar Benavides-Espinosa, M., & Roig-Dobón, S., 2020. The entrepreneurial process: the link between intentions and behavior. *Journal of Business Research*, 112, 541–548. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.11.088>

- Haq Rousta, Z., Momaiz, A., & Haghighat Monfared, J., 2022. Identifying organizational entrepreneurship dimensions influencing modern banking systems. *Planning for Welfare and Social Development*, 13(51), 77–103. <https://doi.org/10.22054/qjstd.2022.62568.2218> (In Persian)
- Hassanpoor, A., Jafarinaia, S., Tehrani, M., & Ebrahimi, S., 2023. Loneliness in the workplace: knowledge mapping. *Organizational Behaviour Studies Quarterly*, 12(2), 211–240. (In Persian)
- Ismah, S., 2023. Entrepreneurial orientation and innovation ecosystems in the industrial sector: Central Region, Kampala, Uganda. *Open Journal of Applied Sciences*, 13(12), 2447–2460. <https://doi.org/10.4236/ojapps.2023.1312191>
- Jafarov, N., & Szakos, J., 2022. Review of entrepreneurial ecosystem models. *ASERC Journal of Socio-Economic Studies*, 5(1), 3–16. <https://doi.org/10.30546/2663-7251.2022.5.1.3>
- Kalabi, A. M., & Sharaii, F., 2024. A review of research in corporate sustainability: a bibliometric analysis. *Public Management Research*, 17(64), 159–190. <https://doi.org/10.22111/jmr.2024.46101.6028> (In Persian)
- Kazemieh, F., & Eidi, A., 2022. Mapping and analysis of rural entrepreneurship scientific literature. *Iranian Journal of Agricultural Extension and Education*, 18, 131–145. (In Persian)
- Khodadadi, M. R., Motafakeri, H., & Soleimani, B., 2019. The mediating role of entrepreneurial skills of sports science students in the effect of entrepreneurial orientation on intention and self-efficacy in launching sports businesses. *Applied Research in Sports Management*, 8(3), 37–47. <https://doi.org/10.30473/arsm.1970.6433> (In Persian)
- Krueger, N. F., 2017. Entrepreneurial intentions are dead: long live entrepreneurial intentions. In *Revisiting the entrepreneurial mind: inside the black box; an expanded edition*, 13–34.
- Krueger, N. F., & Carsrud, A. L., 1993. Entrepreneurial intentions: applying the theory of planned behaviour. *Entrepreneurship & Regional Development*, 5(4), 315–330. <https://doi.org/10.1080/08985629300000020>
- Kurjono, K., 2022. Entrepreneurial intentions: between entrepreneurial knowledge, entrepreneurial skills and perceived control behavior. *Dinamika Pendidikan*, 17(2), 146–163. <https://doi.org/10.15294/dp.v17i2.39783>
- Leendertse, J., Schrijvers, M., & Stam, E., 2022. Measure twice, cut once: entrepreneurial ecosystem metrics. *Research Policy*, 51(9), 104336. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2021.104336>
- Liu, F., & Singdong, P., 2024. The influence of entrepreneurial intention and entrepreneurial capability on entrepreneurial performance. *RMUTT Global Business and Economics Review*, 19(2), 1–18. <https://doi.org/10.60101/rmuttger.2024.276879>
- Mago, S., & van der Merwe, S., 2023. Exploring entrepreneurial ecosystems in developed countries: a systematic review. *SAGE Open*, 13(4), 1–27. <https://doi.org/10.1177/21582440231217886>
- Ma'malvand, S., 2018. Factors affecting sustainable tourism entrepreneurship development in rural settlements: case study of Goleijan Rural District, Tonekabon County. Master's thesis, Faculty of Earth Sciences, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. (In Persian)
- Mansouri, Z., Kazemi, M., & Dehyadgari, S., 2022. The effect of perceived risk of COVID-19 on behavioral intention toward contactless tourism in Iran. *Tourism and Leisure*, 7(13), 187–201. <https://doi.org/10.22133/tlj.2022.370331.1064> (In Persian)
- Mardanshahi, M. M., & Nezamzadeh, S. E., 2017. Factors affecting entrepreneurial intention among managers of active and top rural cooperatives in Neka County. *Cooperation and Agriculture*, 23, 27–52. <https://www.magiran.com/p1791127> (In Persian)
- Mendes, J. A. J., Bueno, L. O., Oliveira, A. Y., & Gerolamo, M. C., 2022. Agriculture startups: AGTECHS; a bibliometric study. *Journal of Professional Business Review*, 7(1), 1–18. <https://doi.org/10.26668/businessreview/2022.v7i2.312>
- Moridsadat, P., 2014. Designing a policy model for sustainable agricultural development with an entrepreneurial approach: case study of Khuzestan Province. PhD dissertation, Faculty of Literature and Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. (In Persian)
- Mo'tamedi Nia, Z., Movahed Mohammadi, H., Rezvafard, A., Elmbeygi, A., & Mehdizadeh, H., 2022. Designing a growth model for the entrepreneurial ecosystem within the higher agricultural education system. *Entrepreneurship Strategies in Agriculture*, 9(18), 8–21. <http://jea.sanru.ac.ir/article-1-277-fa.html> (In Persian)
- Mouazen, A. M., & Hernández-Lara, A. B., 2023. Entrepreneurial ecosystem, gig economy practices and women's entrepreneurship: the case of Lebanon. *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, 15(3), 249–274. <https://doi.org/10.1108/IJGE-07-2022-0116>

- Nabil, A. Q., & Zhang, G., 2020. Entrepreneurship in crisis situations: determinants of entrepreneurial intentions among university students in Yemen. *African Journal of Business Management*, 14(7), 196–208. <https://doi.org/10.5897/AJBM2020.9017>
- Nazari Pour, M., 2022. Analysis of mental budgeting behavior of households based on the theory of planned behavior. *Financial Economics Quarterly*, 16(14), 195–221. <https://doi.org/10.30495/fed.2023.698849> (In Persian)
- Pascucci, T., Cardella, G. M., Hernández-Sánchez, B., & Sánchez-García, J. C., 2022. Environmental sensitivity to form a sustainable entrepreneurial intention. *Sustainability*, 14(16), 10398. <https://doi.org/10.3390/su141610398>
- Pourvaei, A., Mahboubi, M. R., & Sharifzadeh, M. S., 2020. Factors affecting entrepreneurial intention among students: case study of Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources. *Entrepreneurship Strategies in Agriculture*, 7(14), 103–115. <https://doi.org/10.52547/jea.7.14.103> (In Persian)
- Raësi, A., Shiehki Tash, M., Salarzahi, H., & Vali Nafas, A., 2016. Identification and prioritization of factors affecting agricultural entrepreneurship development in rural areas: case study of Sarbaz County. *Entrepreneurship Strategies in Agriculture*, 3(6), 51–58. <http://jea.sanru.ac.ir/article-1-146-fa.html> (In Persian)
- Ranga, V., Jain, S., & Venkateswarlu, P., 2019. Exploration of entrepreneurial intentions of management students using Shapero's model. *Theoretical Economics Letters*, 9(4), 959–972. <https://doi.org/10.4236/tel.2019.94062>
- Roshan, M., Pirbabaei, M. T., & Keynejad, M. A., 2024. An introduction to the entrepreneurial approach in contemporary Iranian architecture: emphasizing architectural challenges as entrepreneurial opportunities. *Bagh-e Nazar Scientific Journal*, 21(134), 67–84. <https://doi.org/10.22034/bagh.2024.426643.5496> (In Persian)
- Sampene, A. K., Li, C., Agyeman, F. O., Robert, B., Nicholas, L., Moses, S., & Salomon, A. A., 2021. A critical assessment of the role of entrepreneurship development in the 21st century. *European Journal of Business and Innovation Research*, 9(5), 1–26.
- Savari Mombeni, A., Khosravipour Bahman, B., Baradaran, M., & Yazdanpanah, M., 2018. Employment potential of the agricultural sector and rural development within the framework of rural youth entrepreneurship. *Geography and Human Relations*, 1(3), 788–800. <https://civilica.com/doc/895730> (In Persian)
- Savari, M., & Ghanian, M., 2019. Analysis of challenges and strategies for improving food security in rural households in Iran using hierarchical analysis. *Rural and Development*, 22(3), 95–124. <https://doi.org/10.30490/rvt.2020.275542.1034> (In Persian)
- Shiri, N., Mirkzadeh, A. A., & Zarafshani, K., 2023. Conceptualizing contextual factors of entrepreneurial intention in Iran's higher education system. *Journal of Education and Entrepreneurship Management*, 2(4), 25–42. <https://doi.org/10.22126/eme.2023.2495> (In Persian)
- Soltani, A., & Mehrabi, A., 2020. The causal relationship between education and entrepreneurial intention: the role of entrepreneurial motivations. *Industrial and Organizational Psychology Studies*, 7(1), 189–206. <https://doi.org/10.22055/jiops.2020.34503.1199> (In Persian)
- Spigel, B., & Stam, E., 2018. Entrepreneurial ecosystems. In R. Blackburn, D. De Clercq, & J. Heinonen, eds. *SAGE handbook of entrepreneurship and small business*. SAGE Publications, London. <https://doi.org/10.4135/9781473984080.n21>
- Stam, E., & Van de Ven, A., 2021. Entrepreneurial ecosystem elements. *Small Business Economics*, 56(2), 809–832. <https://doi.org/10.1007/s11187-019-00270-6>
- Uctu, R., & Al-Silefane, R., 2024. Understanding entrepreneurial ecosystem in the Middle East: insights from Isenberg's model. *International Journal of Entrepreneurial Knowledge*, 12(1), 86–109. <https://doi.org/10.37335/ijek.v12i1.211>
- Wahyudi, A. F., & Kiminami, A., 2021. Exploring the research trends of entrepreneurship and innovation for agricultural competitiveness: a bibliometric analysis. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 892(1), 012045. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/892/1/012045>
- Yarahmadzahi, O., & Najafi, M. R., 2024. Historical evolution of entrepreneurship and human resource development in education. In *Proceedings of the 16th International Conference on Management and Humanities Research in Iran*, Tehran, 1–8. <https://civilica.com/doc/2028319> (In Persian)
- Zivdar, M., & Sanaeepour, H., 2022. Dimensions and strategies of sustainable rural entrepreneurship ecosystem: an explorative-mixed research study. *The Qualitative Report*, 27(3), 626–647. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2022.5070>